

Petercsák Tivadar

AZ EGRI FERTÁLYMESTERSÉG KORSZAKAI A 18–20. SZÁZADBAN

„A jelen a múlton épül fel, a jövő alapja a jelen; a múltat tisztelni tehát a legnemesebb hagyomány.” Így fogalmazott Breznay Imre, az egri fertálymesterség jeles kutatója 1939-ben.¹ Breznay azt is írta az egri fertálymesterségről, hogy „nálunk egyedüli e nemben”. Ezt bizonyára a 20. századra értette, hiszen az egyes városrészekben lévő tisztségviselők a korábbi évszázadokban általánosnak tekinthetők Magyarországon. Szombathelytől Kolozsvárig, Szegedtől Besztercebányáig a települések némi önállósággal rendelkező részei a *tizedek*, *utcák*, *járások* és *fertályok* voltak, amelyek élén magyar városokban *tizedesek*, *utca kapitányok*, *kapitányok*, a német lakosságú településeken pedig *fertálymesterek* álltak. Ők voltak az összekötők a városi hatóság és a lokális társadalom között. A 16. századtól a 19. század közepéig a tizedesek, fertálymesterek hivatali jogkörrel rendelkeztek városrészükben, s ezt választással nyerték. Ők tájékoztatták a lakosságot az országos és helyi rendeletekről, segítettek a körzet lakóinak összeírásában, az adók beszedésében, szervezték a közmunkákat. Komoly szerepük volt városrészük közrendjének fenntartásában, a tűzvédelem biztosításában. Néhány helyen a közös vagyon kezelése, megóvása és hasznosítása is a feladatuk volt.²

A 19. század közepén a polgári közigazgatás megszüntette ezeket a népi önkormányzati tisztségeket, s az ő korábbi feladataikat a városi tisztviselők és alkalmazottak látták el. A Székelyföldön közbirtokosságokká átalakulva a 21. században is működnek a *tizesnek* nevezett autonóm falurészek. Ismereteink szerint a mai Magyarország területén a fertálymesterség egyedül Egerben élte meg a 20. századot, és hagyományőrző tevékenységként 1950-ig létezett. Ilyen értelemben valóban egyedülálló az egri fertálymesterség. Az évszázadok során változott a tisztség elnevezése, módosultak feladatai és szervezeti keretei, és ennek megfelelően az alábbi korszakokat különböztethetjük meg. (1. kép)

¹ BREZNAY Imre 1939. 4.

² BÁRTH János 2007. 5–29., CSIZMADIA Andor 1983. 45–73.

*1. kép: Breznay Imre fertálymesteri köpenyben 1935-ben.
Dr. Pozder Péter tulajdona*

Tizedesek, fertálymesterek a 18. századi Egerben

A fertálymesterség előzménye Egerben is a tizedesi intézmény volt, amelynek létrejöttét Breznay Imre a 17. század végére, a török hódoltság megszűnése utáni időszakra teszi, amikor a városnak alig volt egy pár tisztviselője. Ezek a körülmények szükségessé tették, hogy minden városrésznek legyen a polgárok köréből egy-egy köztisztviselőben álló bizalmi embere, aki tud írni és olvasni, s akinek a személyes tekintélye segítségére lehet a város vezetésének a köz-igazgatásban és az igazságszolgáltatásban.³ Csizmadia Andor feltételezi, hogy mivel Eger a török uralom előtt túlnyomóan magyar város volt, valószínűleg korábban itt is tizes felosztás lehetett, és ezért maradhatott fenn a török kiűzése

³ BREZNAY Imre 1939. 3.

után a *decuriók*, tizedesek szervezete.⁴ Nemes Lajos viszont a hajdúk 17. század végi megtelepedéséhez kapcsolja a tizedeket, akik itt is megtartották hadi szervezetüket, és így is szerepelnek az adóösszeírásokban.⁵

Kutatás közben a levéltárban találtam egy 1787-ben kelt szöveget, amelyben a Város IV. negyedének polgárai a tizedesség múltjáról az alábbiakat írták: „Nem csuda, hogy mindnyájan ezen városnak lakosai nem tudjuk..., honnan vette eredetét a fertálmesteri hivatal vagyis tizedesség, és mi volt annak előtte és micsoda mostanában annak kötelessége. Amidőn azelőtt való századnak végén egyfelől a török, másfelől a tatár, harmadik részről és ugyanezen században is a kuruc rontván és prédálván az országot, valakik ezen város lakosai közül az egri várban vagy csak ezen város falai között kívánták magukat megoltalmazni, vagyis az ellenséggel kellett szemben állani. Minden tized háznak egy káprállya (káplárja) vagyis tizedese lévén, annak vigyázása – kapitányok vezetése alatt – ki nem vétetődvn itt kapás, mesterember, avagy kereskedő, egyaránt kellett fegyvert fogni, és közösen az ellenség ellen menni. Megvolt a törvény szerint mindenkor a nemeseknél a *personalis insurrectio*. Kellott a köznépnek minden szorultságukban kiállani és bandérium alatt a háza mellett szolgálni. Megvanak még a városnak azon időbeli protocollumai, ahonnan és jelesen azon időbeli conscriptionalis könyvekből kitetszik, hány tizedre volt ezen város felosztva, és a már azelőtt hozott dologból könnyen ki lehet hozni, miért volt akkor annyi tizedes rendelve, és mi volt a kötelességük. Minekutána pedig az ország egészen lecsendesedett, és már sok ideig és mindeddig békességben megmaradt, mind pedig a felséges uralkodó sok és állandó fegyverviselő népet állított, és így az adófizető népről a fegyverrel való szolgálat is egyszersmind elmúlt. Ezen város tizedeseinek is elmúlván a régi kötelességeik, fordítottak más közönséges jóra célzó szolgálatokra.”⁶ Mindebből az látszik, hogy a helyi hagyomány a város katonai megvédésére vezeti vissza a tizedesek eredeti funkcióját, ami – kivétel nélkül – mindenkinek kötelessége volt.

A kutatás jelenlegi állása szerint egyelőre az a biztos, hogy a 17. század végén már voltak tizedesek a városban (1695-ben 46 tizedet írtak össze). A török kiűzése után betelepülő német polgárság az általuk lakott településrészeket 1712-ben már *negyednek*, németül *viertelnek* nevezte, és az élére választott előjárókat eleinte még *tizedesnek*, latinul *decuriónak*, majd az 1730-as évektől németül *viertelmeisternek*, magyarul *fertálmesternek*, *negyedmesternek* hívták. A 18–19. században a fertálmester megnevezés az általános, a múzeumban megmaradt negyedmesteri naplók 20. századi bejegyzéseiben a *fertálmester*, *negyedmester* elnevezés egyaránt jellemző. Kezdetben négy, 1716-ban hat negyed volt Egerben. Egy 1712-es protocollum már tartalmazza a négy belvárosi

⁴ CSIZMADIA Andor 1983. 63.

⁵ NEMES Lajos 2001. 68.

⁶ MNL HML V-1/b. 115.d. B.LXXVI.b.65.

negyed és a két külváros (Hatvani, Maklári) tizedeseinek a nevét. 1716 és 1823 között 12-re nőtt a negyedek száma, 1938-ban pedig két új negyed keletkezett.⁷

A fertálymesterek feladatait foglalták össze a Város IV. negyedének polgárai egy 1787-ben írott levelükben: „...a belső pusztító tolvaj, veszedő, káromkodó és más rossztevő személyekre hogy vigyázzanak, és főképpen, hogy Őfelsége adóját hajtsák, szedjék és a város perceptorának kezébe szolgáltatassák alkalmas időben és minden szorgalmatossággal.”⁸ Ebből is látható, hogy elsősorban az adóösszeírásoknál és az adók beszédésénél voltak a város számára nélkülözhetetlenek a tizedesek, de a rendfenntartásban és a városi tanács határozatainak a negyedekben történő kihirdetésében is számítottak rájuk. 1697-ben köteles volt a tizedes az adósok névsorával házról házra járni, és őket a városházára küldeni a tartozásukkal.⁹ Általuk rendelték be a polgárokat adóbevallásra, azután segítettek a porció beszédésében. Ezt különös szigorúsággal kívánták meg tőlük, hiszen 1765. szeptember 16-án kimondta a magisztrátus, hogy „ezek után a tizedesek vagy fertálymesterek hivatalukból addig meg nem szabadulnak, még csak magok kötelességei szerint az portionak kvantumát be nem szedik.” Az adóintő cédulákat pedig azonnal ki is osztották a fertálymestereknek.¹⁰ A 18. század folyamán végig a tizedesek jártak az adóintőkkel a negyedükben.¹¹ Az adóösszeírást a tanács tagjai és a tisztségviselők az adott negyed tizedese, illetve fertálymestere kíséretében végezték, az 1750-es évektől a „kistanácsbeliek tizedesekkel együtt” rendeltettek ki összeírásra.¹²

A városi tanács rendeletei kihirdetésének egyik módja volt, hogy a tizedesek, fertálymesterek saját negyedeikben házról házra járva közölték, illetve felolvasták azokat. 1770-ben az új szabályrendelet részletezte is az ezzel kapcsolatos tennivalókat: „Mindezek, hogy annak rendje szerint tökéletesen megtartassanak, és senki magát ne mentegethesse tudatlanságával, fertálymestereknek is ki fog adattatni, és minden fertálymester választásakor ottan is elolvastatni, úgy az ő fertálymester által az új fertálymesternek” följegyeztetni a kötelességei közé.¹³ A tizedesek a peres ügyekben is közreműködtek, amit igazol egy 1758-ban készült jegyzék, amelyben 13 Ft 12 krajcárral szerepel a „tizedesek fáradtsága”.¹⁴

Egerben is fontos feladata volt a tizedeseknek a tűzvédelem. Már 1716-ban elrendelte a tanács, hogy minden negyedévben két-két tehetősebb polgár – akik

⁷ A tisztségviselők elnevezésére és a városrészek bővülésére vonatkozóan L. PETERCSÁK Tivadar 2014. 43–47.

⁸ MNL HML V-1/b. 115.d. B.LXXVI.b.65.

⁹ BREZNAY Imre 1933. I. 120–121.

¹⁰ BREZNAY Imre 1939. 18–19.

¹¹ BREZNAY Imre 1933. I. 121.

¹² NEMES Lajos 2001. 127.

¹³ BREZNAY Imre 1933. I. 163.; 1939. 18.

¹⁴ BREZNAY Imre 1933. II. 148.

részben a külső tanácsból kerültek ki – a negyed tizedesével együtt látogassák meg a házakat, és a tűzveszélyes épületeket csináltassák meg a ház gazdájával. Kötelességük volt a rövid határidő betartásával történő kijavítás ellenőrzése, és ha szükséges volt, a büntetés is. Ha viszont a kiküldöttek nem jártak el elég körültekintően, akkor hanyagságukért a város tanácsa őket büntette meg.¹⁵ Az 1720. június 14-i rendelet azt követelte meg, hogy „*az utcákon minden ház előtt hor-dóban víz legyen*”, aminek az ellenőrzése a tanács által kiküldött magisztrátusi tag és a fertálmester dolga.¹⁶ 1779. március 5-én a kiküldött hivatalos bizottság Takács Rozáliának a pálinkafőzőjét vizsgálta meg, és az „*égető fazéknak*” a megsemmisítését rendelte el, mert „*tapasztalta tűz fészkének lenni, mivel egész négy fala pálinka házának fonott sövénnel tapasztva vagon*”. Az ellenőrzéssel a negyedbeli fertálmestert bízták meg, akinek három napon belül jelentést kell tennie, és aki a biztonság kedvéért a „*főzőfazék kupakját*” elkobozta.¹⁷ 1791-ben a fertálmesterek olvasták fel a nép előtt, és házról házra járva ki is hirdették a tűzbiztonságra vonatkozó utasítást, amely a házi tűzoltó szerszámok (lajtorja, horog, kapitányvíz stb.) tartását és a kémények rendszeres tisztítását rendelte el nagyon szigorúan. Ugyanebben tiltották meg az udvaron és az utcán való dohányszortást. A fertálmesterek ellenőrizték is a rendelet betartását, és ez év május 18-án Sz. Mátyás és Ádám nevű fia azért állt a magisztrátus előtt, mert dohányszortott az utcán. Ráadásul, amikor ezért megszólította őket a fertálmester, leszidták, sőt meg is támadták. Részint ezért, részint káromkodásukért az apa kenyéren és vízen való „*purger áristomot*”, a fia pedig 24 korbácsot kapott.¹⁸

A fertálmesterek ellenőrizték a pálinkafőzést, s az eltitkolt pálinkafazekak miatt az illetőt feljelentették, de őket hívták ki az éjszakai hangoskodás esetén is.¹⁹ A 18. század végén az utcákon való csoportosulás miatt is törvény elé került több házasság és legény. 1791. január 3-án kimondta a tanács, hogy „*ha ennek utána a legénységet összecsoportosulni tapasztalja, a fertálmester azonnal fogassa meg őket és hozassa árestomba*.”²⁰ Gyakran lehetett probléma a joghallgatókkal, diákokkal és mesterlegényekkel a köztük előforduló verekedések miatt. Mindezek megakadályozását és az éjjeli kimaradások ellenőrzését is a fertálmesterekre bízta az 1793. április 24-i rendelet azzal a megjegyzéssel, hogy erre „*nagy vigyázással legyenek*.” Mindezt a fertálmesterek házról házra járva hozták tudomására minden negyedbeli lakosnak.²¹ Családi viszály esetén is a segítségüket kérték, mint pl. 1778. augusztus 21-én D. Tamásné, akit a férje

¹⁵ NEMES Lajos 2001. 112.

¹⁶ BREZNAY Imre 1939. 16–17.

¹⁷ BREZNAY Imre 1939. 17.

¹⁸ BREZNAY Imre 1933. I. 263.

¹⁹ MNL HML V-1/b. 115.d. B.LXXVI.b.101.; V-1/b.134.d. B.LXXXVIII.1.901.

²⁰ BREZNAY Imre 1939. 16.

²¹ BREZNAY Imre 1939. 17–18.

fejbe ütött, és ő ezért a fertálymesterhez fordult és feljelentette. A fertálymester azonnal áristomba vitte a durva férjet.²² Arra is van példa, hogy bizonyos vétségért kiszabott büntetés ellenőrzésével bízták meg a fertálymestert. Cs. Mihály 2. fertálybeli lakos 1774. augusztus végén azért kapott 24 órás áristomot, mert sem vasárnap, sem Nagyboldogasszony napján nem hallgatott misét. Kiengedése után arra is kötelezték, hogy a következő szombaton az egyik kis tanácsbeli polgár és a fertálymestere előtt a szomszédságát megkövesse.²³

A város a tizedeseket, fertálymestereket hivatalos személyeknek tekintette, ezért a munkájuk során őket ért szidalmazást, bántalmazást keményen büntették. 1733. február 23-án Frank Ádám bodnár mester azért kapott 24 pálcat a városházán, mert amikor a város tizedese őt bizonyos emberrel való veszekedéstől intette, a tizedest „*huncfutnak, rossz embernek szidta és azon felül még azt is mondta, hogy őneki se bíró, se tizedes, se egy huncfut nem parancsol.*”²⁴

Szerteágazó munkájukért a tizedesek évi bért kaptak a várostól, ami a hivatali ranglétra szerint 22. volt a főbíróval kezdődő sorban. Utánuk már csak a hajdú, bakter és a kocsis következett, és megelőzte a harangozó, kéményseprő, bába és a vincellér.²⁵ A 18. század elején még természetbeni juttatás volt: 1719-ben és 1722-ben egyaránt 7 kila búza és három pár csizma járt egy-egy tizedesnek. A kila egy gabona űrmérték volt, amely 46,5–241,7 liter között mozgott. A környéken használatos pozsonyi mérték szerint az alsó érték közelében számolhatjuk a járandóságukat.²⁶ 1725-ben és 1526-ban 4 Ft és 15 denár (amikor már 20 Ft éves fizetést kapott az éjjeliőr), az 1770-es években 12 Ft, 1789-ben pedig 18 Ft 25 denár volt a tisztség viselőinek díjazása. Időközben a csizma járandóság elmaradt, amiért 1770-től fejenként 6 forintot vettek föl a város költségvetésébe.²⁷ Nemes Lajos kutatásai szerint 1799/1800-ban még mindig 12 Ft volt a fertálymesterek fizetése, ami nagyon alacsonynak számított, s utánuk a hajdúk és a pecérek következtek 30-30 forinttal.²⁸ Persze figyelembe kell venni, hogy továbbra is kapták a gabonajárandóságot, ami 1785-ben 7-7 mérő (14 véka) volt. 1789-ben a fertálymesterek azt kérték a magisztrátustól, hogy a konvenciók búza malomvámja alól a többi cseléddel együtt mentességet kapjanak, mert az korábban nem volt szokásban.²⁹ Olykor-olykor méltányolta a tanács a fertálymesterek terhesebb munkáját, és bizonyos jutalmakat szavazott meg számukra. Így 1753.

²² BREZNAY Imre 1933. I. 175.

²³ BREZNAY Imre 1933. I. 184.

²⁴ BREZNAY Imre 1933. I. 161–162.; 1939. 51.

²⁵ BREZNAY Imre 1907. 5–6.

²⁶ BOGDÁN István 1987. 96.; Nemes Lajos kb. 62 literben adja meg. NEMES Lajos 2001. 232.

²⁷ BREZNAY Imre 1907. 39–40.; 1939. 53–54.

²⁸ NEMES Lajos 2001. 77–78.

²⁹ BREZNAY Imre 1939. 53.; MNL HML V-1/b. 126.d. B.LXXXIV.a. 303.

február 9-én minden tizedes – mivel az adóösszeírás tovább tartott, és a kétféle kassza rendszeresítése jól haladt – egy-egy kila búzát kapott.³⁰

A fenti példák is igazolják, hogy az egri tizedesek, fertálymesterek szerteágazó hivatali kötelessége komoly leterheltséget, a saját negyedében végzett rendszeres munkát kívánt meg a tisztség viselőjétől. Ez néhány foglalkozási területen tevékenykedők számára olyan terhes elfoglaltságnak számított, hogy sokan igyekeztek megszabadulni tőle. Ennek leggyakoribb módja az volt, hogy helyettes alkalmaztak, amit a helyi szokásjog meg is engedett. 1769-ben nem akármilyen személy, hanem a városban míves kovácsoltvas munkáiról híres Fazola Henrik, a Város IV. negyedének tizedese kérte felmentését, amihez orvosi bizonyítványt is mellékel. Mindez alapján a tanács a hivatal viselésére alkalmatlannak találta, ezért mást bízott meg helyette 20 forint fizetéssel, de Fazolát „a közönséges terhek elviselésére kötelezte.”³¹ Ettől kezdve mind gyakrabban fordul elő, hogy egyesek a fertálymesterség viselése alól mentesülni töreksenek. Így 1770-ban a január 8-án a negyedik fertályban felesküdt Smid János maga helyett Tóbiás Lászlót fogadta 20 Ft-ért. 1776-ban a Város I. negyedében Heisz János Dely Tamást állította helyettesül 24 forintért. Ha összevetjük ezeket az összegeket a megválasztott fertálymesterek évi bérével (12 Ft), akkor látható, hogy a helyettesek magasabb összeget kaptak. Tóbiás László és Dely Tamás „hivatásos helyettes”, ahogy akkor nevezték, *zsoldos* lehetett, mert Delyt 1778-ban Molc Fülöp asztalosmester, Tóbiást 1786-ban Isztl József harangöntő fogadta fel.³² A helyettesek kifizetésével azonban lehettek problémák, mert Tóbiás László, a Város IV. negyedében 1787-re alkalmazott helyettes fertálymester július 10-én kérelmezte a magisztrátustól, hogy elmaradt bérét fizessék ki, mert „ennyi ideig pediglen minden fizetés nélkül való szolgálatát ingyen senki nem kívánhatja”.³³ Tóbiás László 1792-ben Alexovics János görög kereskedőt is helyettesítette, akitől a tanács a 24 Ft fél évre eső részét elővigyázatosságból úgy kérte, hogy „a városházáról ki ne eresztesen, míg a félévre járó 12 forintokat le nem fizeti”.³⁴ Tóbiás László 1774-ben valószínűleg azt a Mák Jakab kereskedőt helyettesítette, akit ez év február 12-én fertálymesternek választottak, de még ebben a hónapban kereskedőtársaival együtt levelet írt a magisztrátushoz, hogy mint eddig, ezután is a fertálymesterség „terhétől mentesek legyenek”. Arra hivatkoznak, hogy az egri kereskedők emberemlékezet óta nem voltak a fertálymesterségre kényszerítve. Vitatják azt, hogy „valakik itten ezen városban kívánnak boldogulni, a közterheket is tartoznak viselni, ... vagy pedig maga helyett valakit azon szolgálat elviselésére fogadjon.” Azt is felhozzák indoklásként,

³⁰ BREZNAY Imre 1939. 54.

³¹ NEMES Lajos 2001. 69.; BREZNAY Imre 1939. 44.

³² BREZNAY Imre 1939. 44–45.

³³ MNL HML V-1/b. 117.d. B.LXXVII. 330.

³⁴ MNL HML V-1/b. 151.d. B.XCV.b. 1232.; BREZNAY Imre 1939. 46.

hogy a fertálmesterség nemcsak a munkájuktól vonja el őket, de a város közösségének is kárára lesznek, hiszen elszegényedve a közterhet nem tudják viselni, és a hiteleiket sem képesek visszafizetni. Arra is hivatkoznak, hogy sehol más városokban a kereskedők nincsenek ilyen szolgálatra kényszerítve. A Város IV. „fertálybeli burger lakosok” közösen írt levelükben állnak ki amellett, hogy „*ki-ki a közjóban kíván részesedni, s magának itten hasznot hajtani, szükséges a közös terhet is viselni. Melyet is, ha maga személyében Mak Jakab ő kegyelme viselni nem akar, fogadjon, mint mások fogadtak, zsoldost, mi nem hátráltatjuk. De hogy rend szerint ő kegyelmét együttes akarattal mindnyájan fertálmesternek választottuk, abban továbbra is megmarasztaltatni a n. tanács által confirmáltatni alázatosan instáljuk.*” A kereskedők elleni közös véleményt és a fertálmesteri tisztség mindenkire kötelező jellegét jól kifejezi az ügyben írt másik levél befejező mondata: „*ezen közterhet viselték mindekkoráig nemcsak a kapások és a mesteremberek, nemtelenek, sőt a nemes személyek is, kiknél hogy egy valamely kereskedőnek nagyobb frarogativája lehessen, azt meg nem foghatjuk.*”³⁵ Ugyanezen negyed kereskedői 1791-ben is kérték a tisztség alóli mentességüket. A városi tanács azonban arra az álláspontra helyezkedett, hogy ez közteher, amelyet minden polgár – még a nemesek is – viselni tartozik és visel is, ennél fogva a kereskedők sem menthetők fel alóla. A kereskedők továbbra sem nyugodtak bele, de újabb beadványukra a következő évben is elutasító választ kaptak. Mivel azonban a kereskedők azt óhajtották, hogy meg se lehessen őket választani, fellebbeztek az úriszékhez, amely azután egyetemlegesen felmentette őket.³⁶ 1795-ben abból lett botrány, hogy Derbalky Márton, akit a Szent János hóstya I. negyedébe választottak meg fertálmesternek, a város egy másik negyedéből szerzett helyettest, a saját körzetéből megszokott dolog lett volna.³⁷

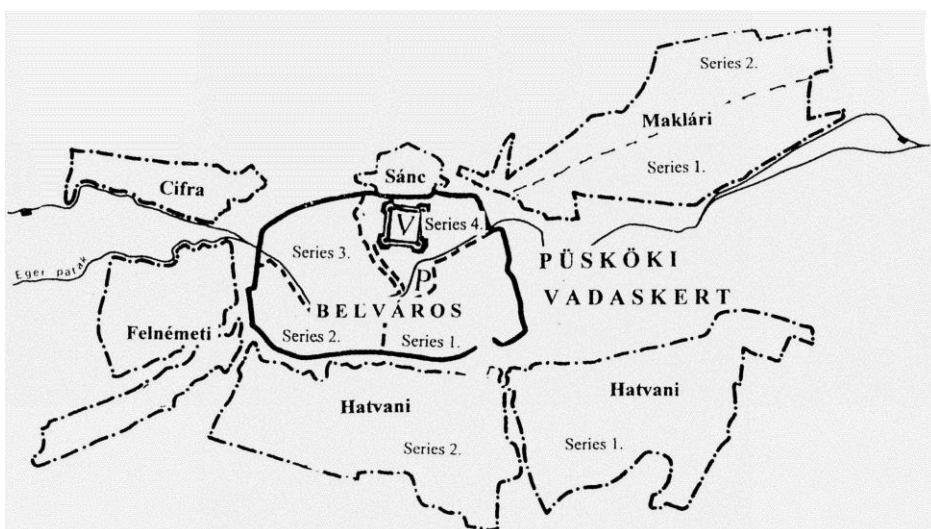
A Város III. fertályában a tisztségre 1790-ben megválasztott Farkas Pálról nem tudni, hogy kereskedő volt-e, mindenesetre, ahogy erre a tényre reagált, kifejezi azt, hogy a fertálmesterség ekkor még nem megtiszteltetésnek számított, hanem sok teherrel járó feladat volt. A választási listán a nevéhez ezt a megjegyzést írták: „*...csúfosan megvetvén a fertály kívánságát, azt üzente, hogy bírója sem lenne a városnak, nem az, hogy fertálmester.*”³⁸ (2. kép)

³⁵ MNL HML V-1/b. 115.d. B.LXXVI.b. 48.,65.

³⁶ BREZNAY Imre 1939. 46.

³⁷ NEMES Lajos 2001. 69.

³⁸ MNL HML V-1/b. 132.d. B.LXXXVII.a. 292.

2. kép: Eger városrészei a 18. század végén. Nemes Lajos 1998. 142.

Szegődményes, „béres” fertálymesterek 1805-től 1808-ig

A fenti példák alapján látható, hogy a fertálymesterség a 18. század végére terhes és egyre súlyosbodó elfoglaltságot jelentett a város polgárainak, elsősorban azoknak, akiknek a hivatásuk vagy üzletük minden idejüket igénybe vette annyira, hogy fertálymesteri kötelességüket tetemes anyagi károk nélkül nem teljesíthették. A tanácshoz és az úriszékhez írt és a tisztség alóli felmentést kérő levelek nagy száma is jelzi, hogy „a polgárok kezdték a fertálymesteri fáradtságos dicsőséget unni, s ebbéli kötelességeiket elhanyagolni, mely körülmény azután az ügyek folyamában idézett elő zavarokat és hátramaradást.”³⁹ Ennek következménye, hogy 1805-ben a külső és belső tanács együttes ülésén foglalkozott a fizetési fertálymesteri intézmény kérdésével. Ez év februárjában levélben terjesztették a változtatás iránti kérésüket a város földesurához, Fuchs Ferenc érsekhez. A javaslat első fontos megállapítása, hogy a város és a hozzá tartozó hóstyák egész területén az eddig évente választott tisztségviselők helyett állandó, „több esztendőkből is hivatalukat viselő” fertálymestereket kívánnak alkalmazni. A várost hat részre osztanák: „Az első fertálymester járásában a városnak 1. és 2. fertály, másodiknak a város 3. és 4. fertály, harmadiknak Sz. János, vagyis Hatvani hóstyának 1. és 2. fertály, negyediknek Károly városa Kis Szalával és a Nagy Szalának a víz árkan innen való része (ebből lett később a Hatvani IV. negyed), ötödiknek a vizen túl való része a Nagy Szalának, s a Fel-

³⁹ BREZNAY Imre 1907. 12.

németi és Cifra hóstyák. Hatodiknak a Sánc és a Maklári hóstyának két fertályja lesz.” Ezután megokolják a javaslatot azzal, hogy bizonyára találnak majd arra érdemes polgárokat, akik erre a szolgálatra vagy kötelességre alkalmasabbak lesznek. Végül javaslatot tettek a fizetési fertálymesterek járandóságára is. Kiszámolták, hogy az eddigi 11 tisztségviselő évi 12 forintjával összesen 132 Ft bért kapott, valamint a személyenkénti 14 véka búza összesen 154 mérőt tesz ki. Ez utóbbi elegendő lenne, hogy a hat fertálymester személyenként 25 véka gabonát kapjon. A pénzüsszeget viszont 108 forinttal kiegészítve fejenként 40 Ft-ra kívánják felemelni. Két nap múlva, 1805. február 20-án az érsek ezekkel a szavakkal válaszolt: *„Ezt az okos és bölcs szándékot és vélekedést méltó dicsérettel helyben hagyjuk és végbe vitelét parancsoljuk.”* Természetes, hogy az érsek után a másik földesúr, a káptalan sem tagadta meg a jóváhagyást.⁴⁰ Így törölték el 1805-ben a tiszteletbeli választott fertálymesterséget, és helyette bevezették a fizetési intézményt hat fertálymesterrel, akik fejenként 40 forint készpénzt és 25 véka búzát kaptak.

Ahogy megkapta város az engedélyt az új rendszer bevezetésére, március 9-én már ki is adták az utasítást a fertálymesterek részére. Ez az első teljes felsorolása azoknak a szabályoknak, amelyeknek a kihirdetése és betartatása a tisztséget viselők feladata volt.

„Fertálymesteri utasítás, 1805. március 9.

A fertálymestereknek kiadott parancsolatok felolvastattak, s listájokra ilyenképpen feljegyeztetett:

- 1. A bormérés tiltott időben nem szabad, úgy a külső boroknak és pálinkáknak vétele, s ide behozása confiscatio büntetés alatt tilalmaztatik.*
- 2. A hernyók szedése, s gyümölcsfáknak tisztítása, a fáknak kivágattatása büntetése alatt parancsoltatik, s meghagyatik kinek-kinek közönségesen.*
- 3. A szemeteket az utcákra önteni nem szabad, úgy lövöldözés és utcákon való dohányzás, mind a városon, mind pedig a hóstyákon meg nem engedtetik. Nem különben az ivó tartás, reménlés, Betlehem és mátkatál hordás, húsvéti öntözködés, kurjongatás az utcákon, s lárma és maskarában való járás tiltatik.*
- 4. A sertéseknek utcáról utcára, s piacra való kieresztése meg nem engedtetik, az ispotályra teendő confiscationnak büntetése alatt.*
- 5. Az utcákon való csoportozás, úgy a templomok előtt való ácsorgás, vagy összegyülekeztetni szokott hiába való fecsegés tilalmas.*
- 6. A tavasznak elejétől fogva egész hideg őszig, hogy minden háznál a tűztől eshető szerencsétlenségeknek eltávoztatására hordóban víz tartasson, parancsoltatik.*
- 7. Télben 9 óra, nyárban pedig 10 óra után a korcsmákon való muzsika és az utcákon, vagy akárhol szokott csavargás tilalmaztatik.*

⁴⁰ BREZNAY Imre 1907. 13–15.

8. *Az idegen csavargóknak szállást adni, vagy idegent lakóul az előljáróknak teendő jelentés nélkül befogadni senkinek sem szabad.*
9. *Úton-útfélen való vásárlás, úgy semmiféle vásárra való rakodás, vagy lepakolás vasárnap avagy ünnepen, nem különben a bejövetel vagy kimenettel vecsernyéig meg nem engedtetik.*
10. *A kéményeknek tisztítása, s a rossz kémények megújítása parancsoltatik, és hogy a városon senki az udvarába szénáját rakni ne merészelje, meghagyatik.*
11. *A szőlőmunkásoknak vagy akármely féle napszámosoknak fizetések és rendjük iránt való, úgy cselédek felől tett rendelkezések mindenektől megtartassanak a kiszabott büntetések alatt.*
12. *A meghatározott órák után szállásokról kintmaradott deákokat az előljáróknak tartozik feladni a gazdák szoros feleleteknek terhe alatt. Nemkülönben meghagyatik minden deák tartó gazdának, hogy a deáknak pénzt ne adjon, és boltosok hitelbe portékákat ne adjanak, s be ne fogadjanak a lakosok házukhoz a deákokat, hacsak a szüleitől levelet nem vesznek, mert ha károsodnak, magoknak tulajdonítsák. Mind ezeknek általhágói a kiszabott büntetésüket elveszik, vagyis az alábbvaló renden lévők 12 pálca avagy korbácsütésekkel, a felsőbb rendűek pedig 12 forintokra, valahányszor tapasztaltatni fognak, megbüntetnek.*⁴¹

Az új rendszer azonban nem vált be, mert a fizetési fertálymesterek megbízhatatlanok voltak, kötelességeiket elhanyagolták, s ennek következtében mind nagyobb lett a rendetlenség. Breznay Imre szavaival velük *„csizmadiát fogott a város”*.⁴² Az állandó fertálymesterek a nagy fáradtsághoz képest kevesellték a fizetésüket, ugyanúgy panaszkodtak, mint korábban a kereskedők, hogy mesteriségüket a fertálymesteri hivatal miatt nem űzhetik, és igen terhes nekik az adó fizetése, ezért annak elengedését kérték 1806. január 24-én.⁴³

Két év után belátta a város, hogy vissza kell állítani a régi tiszteletbeli fertálymesteri hivatalt, és 1807. február 3-án kérvényt adott be a kettős földesurashoz. Ebből részletesen megismerhetők a fizetési tisztviselőkkel szembeni kifogások és a változás szükségessége. *„A közönség részéről huzamos azon panasza, hogy t.i. a mostani pénzen fogadott fertálymesterek, hivataljok örökösségében bizakodván, ezen kötelességnek rendes elviselésére teljességgel alkalmatlanok, s elégtelenek, és sokkal jobb rendtartás következne, ha ezen fertálymesteri kötelesség az régi lábára állíttatna...Mi tehát magunk is sajnosan tapasztalván hogy a béres fertálymesterek végett sokszor sürgető dolgainkban nem minden fertályban találkoztván, aki az állandó béres fertálymesterséget felvállalná, teteemes hátramaradás okoztatott, úgy nemkülönben a portio beszédében is több*

⁴¹ NEMES Lajos 2001. 180–181.; MNL HML V-1/b. 220.d. B.CXXXIII.a. 180.

⁴² BREZNAY Imre 1907. 15.

⁴³ MNL HML V-1/b. 224.d. B.CXXXV.a. 81.

restantiák maradtak ezen állandó fertálymesterek idejében, mint azelőtt. Hozzájárul az, hogy ezen közfoglalatosságnak elviselésére, a felséges, úgy nemkülönben a méltóságos földesuraság parancsolatainak hirdetésére, a város rendelkezésinek elintézésére tapasztalatunk szerint elégtelenek, bérekkel mindazonáltal meg nem elégszenek, hanem nagyobbítani kívánják. Holott nem nyerhetvén általok egész rendtartást, s a polgári társaság tárgyainak teljesítését, csaknem hasztalanul terheltetik ezeknek fizetésében a község. De ha mindjárt akármilyen számmal fognak is lenni a pénzen fogadott állandó fertálymesterek, általok jó rendtartást remélni nem lehet, csak azért is, mivel csupa szolgai ösztönből, s haszonért szolgálják a várost, nem pedig úgy, mint az olyanok, kik pusztá becsületért igyekeznek hivataluknak megfelelni.” Befejezésül kérte a tanács, hogy a közhaszon és a rendtartás érdekében engedélyezze mindkét földesúr a „fertálymesteri hivatalot oly régi lábra, melyben a lakosok egymást esztendőnként felválthassák.”⁴⁴ A földesurak most nem siették el a döntést, és a tanács egy év leforgása alatt öt levelet írt az ügyben. A február 20-i levélben újabb indokokat és tennivalókat olvashatunk: „Minthogy ezen város nagy kiterjedésű..., s lakosokkal teljes..., következésképpen a fertálymestereknek kötelességeik s dolgaik nagyon megsaporodtanak. A hat fertálymestert, hogy ennyi kötelességüknek elegendőképpen megfeleljenek, nem elegendőnek tapasztaljuk, ...számukat csakugyan szaporítani elkerülhetetlenül szükséges...Vagy a mostani száma a fertálymestereknek hárommal megszoríttatna, vagy ha ilyképpen újabb terhet a városra hozni nem lehetne, tehát csakugyan állana ismét vissza az régi lábra a fertálymesterség...Valamint azelőtt vala a városnak tizenegy fertályában az előbbi conventiora minden esztendőben sors szerint választatna tizenegy fertálymester.” Ezt taláná jobbnak a város az újabb kérvényben.⁴⁵ Végül az úriszék 1808 áprilisában kimondta, hogy „...figyelembe vévén ...a város kérelme mellett felhozott nyomós indokokat, elrendeli, hogy a szegődményes fertálymesteri intézmény megszüntetésével, a fertálymesterek a régi eljárás szerint városnegyedenként az illető negyed polgárainak e hivatásra alkalmas egyéneiből évről-évre választassanak.”⁴⁶

Az eltelt három év tehát bebizonyította, hogy a pénzen fogadott állandó fertálymesterek nem váltak be, és sokkal jobb lesz visszaállítani a régi rendszert, amelyben az évenként megválasztottak becsületből teljesítik városuk iránti kötelességüket.

⁴⁴ MNL HML V-1/b. 228.d. B.CXXXVII.a. 115. Vö: BREZNAY Imre 1907. 16–17.

⁴⁵ MNL HML V-1/b. 232.d. B.CXXXVIII.b. 1228.

⁴⁶ BREZNAY Imre 1907. 17–18.

Választott fertálymesterek (1808–1858)

1810-ben szabályozta a város a fertálymesterek működését, pontokba szedve közölte a főbíró és a városi tanács iránti kötelességüket, amelyek között a korábbiakhoz képest új elemek is megjelentek. Továbbra is fontosak a korábbi funkciók, az adószedés kihirdetése, a városi tanács rendeleteinek megmagyarázása a negyed lakosai között, az éjszakai rend fenntartását célzó cirkálások. Új elem, hogy az éjjeli járőrözést nem magában végzi a fertálymester, hanem maga mellé vesz egy fertálybeli lakost. A Maklár I. negyedben az 1850-es években a fertálymester évről évre átadott utódjának két db. kerek formájú, belevéssett E. V. jellel ellátott bádóg „*balétát*.” Mivel a negyedben soros éjjeliőröket a fertálymesterek jelölték ki, így a ruhájukra kötve viselt hivatali jelvényt is tőlük kapták meg. A 7,5 cm átmérőjű „*bádóg jegy*” betűi Eger városra utalnak. Még az 1890-es években is átadásra került a fertálymesteri naplóban való bejegyzéssel a „*pecsét*,” „*bádóg pecsét*” „*fertály pecsét*.”⁴⁷

A feladatok felsorolásánál fontosnak tartották annak hangsúlyozását, hogy az éjszakai járőrözést józan és példás magaviseletű emberek végezzék. Ez az elvárás a fertálymesterrel szemben bizonyára természetes volt, ezt nem kellett külön kiemelni, hiszen csak köztisztviselőben álló ember lehetett a tisztség viselője. Újdonság a szegény lakosokkal szembeni kímélet hangsúlyozása, és a hivatali titkok betartásának megkövetelése. A korábbi évszázad gyakorlatához képest azonban a legnagyobb változást az jelenti, hogy a fertálymesterek kötelesek voltak beosztás szerint ügyeletet tartani a főbíró házában, hogy bármilyen adódó ügy elintézésére kiküldhessék őket. Ez még vasárnapra is érvényes kötelességük volt.⁴⁸ A mai fertálymesteri gyakorlathoz hasonlóan bármilyen személyes ok miatti távollét esetén a fertálymester köteles volt maga helyett valakit a társai közül helyettesül állítani az adott ügyeleti napon. Véleményem szerint a fertálymesterek reprezentatív megjelenéséről van szó abban a pontban, amely előírta, hogy a tanácsülések idején a fertálymesterek testületileg jelen legyenek a városházán, mielőtt a tanács tagjai megérkeznek. Ezt annyira fontosnak tartották, hogy az esetleges hiányzást kellő indokkal előre be kellett jelenteni. Ugyan semmilyen adat nem szól róla, de akár azt is gondolhatjuk, hogy már ekkor köpenyben és a szalagos fertálymesteri bottal jelentek meg a városházán.

A kötelességek felsorolásából az is kitűnik, hogy a fertálymestereknek sokrétű és meglehetősen alárendelt szerepük mellett olyan, a várostól kapott jogkörük is volt, amelyet kellő tekintély nélkül nem tölthettek volna be. Breznay szerint a tisztség a 19. század első negyedében sajátos keverékét mutatja az alárendelt-

⁴⁷ MNL HML V-I/d. 30.k. A két bádogjelvény ma viaszpecséttel a fertálynapló borítójának belső oldalához van rögzítve.

⁴⁸ Hasonló ügyeleti feladatokat láttak el a gyöngyösi fertálymesterek is a 19. században. SZABÓ Jolán 2001. 166.

ségnek és a polgári tekintélynek. Ebből természetesen következett, hogy a jobb módú polgárok, míg egy részről nem idegenkedhettek a tekintélyt adó címtől, addig másrészt iparkodtak a vele járó, sokszor terhes teendőket másra átruházni.⁴⁹

Sajátos feladatokat is elláttak a Hatvani I. és II. negyed fertálymesterei. Itt a legeltetés szervezésére egy pusztagazdaság működött, amelynek különféle tisztviselői voltak. Tamási Imréről írják, hogy 1830-ban egyszerre látta el a fertálymesteri hivatalt a Hatvani II. negyedben és a pusztagazdai feladatokat a két negyed gazdaságában. A fertálymesterek tekintélyét és megbízhatóságát tükrözi, hogy 1844-ben a két negyed fertálymesterei adták ki a pásztoroknak a kihajtás előtti 10-10 forintnyi bérüket. Még 1883-ban is számítottak a negyedmesterek közreműködésére, amikor az egri vásáron bikát akartak vásárolni, hiszen őket is beválasztották a lebonyolítással megbízott pusztagazdasági csoportba.⁵⁰

Érdekes működési adatokat tudhatunk meg a fertálymesterségről Hoch András pékmester 1812. február 27-én kelt kérvényéből, amelyben felmentését kérte a hivatal alól. 50 éves korára hivatkozva írja: „*fiatalságomat erős munkákban eltöltvén úgy elerőtlenedtem, hogy a fertálymesteri hivatallal járó terhes és huzamos járkálások megaggott tagjaimnak igen sajnosan esnek.*” Arra is hivatkozik, hogy mivel a vásárok és a tanácsülések is egy időben, hétfőn és pénteken vannak, így egyszerre nem tud a piacon is lenni, hogy a búzát beszerezze, és a városházán a többi fertálymesterrel a tanácsülésen kötelességét teljesíteni.⁵¹ A Város IV. negyedében Szávicz Péter kereskedő bonyolult felmentési ügye kedvező elbírálást kapott 1825-ben. Ő is „*törődött öregségére*” és arra hivatkozik, hogy néhai Szávicz Sebestyén árváinak gyámja, és így nem tud pontosan megfelelni az „*annyi fáradságos jövés-menésekből álló fertálymesterségnek.*” Panaszát orvosi papírokkal igazolta, így a tanács áprilisban őt felmentette, s egyúttal kötelezte a negyedet új fertálymester megválasztására, ahová Czepetz József szenátort küldte ki. Egyúttal a Szávicz Pétert megválasztó lakosokat a következő tanácsülésre személyesen berendelték, bizonyára azért, hogy miért választottak meg erre a tisztségre egy nyilvánvalóan beteges embert.⁵²

Időközben eggyel szaporodott a fertálymesterek száma, mivel az 1822/23-as év adóösszeírása már négy adóközteret sorolt fel a Hatvani külvárosban. A Károlyváros kétfelé osztásával keletkezett a Hatvani IV. negyed, ahol Majoros István választották meg 1823-ban fertálymesternek.⁵³ Ettől kezdve több mint száz évig 12 fertálymestere volt Egernek.

⁴⁹ BREZNAY Imre 1907. 31–32.

⁵⁰ MNL HML V-72.b. 8.k.

⁵¹ MNL HML V-1/b. 337.d. B.CXLVII.b. 94.

⁵² MNL HML V-1/b. 331.d. B.CLXXV.a. 852.

⁵³ NEMES Lajos 2001. 24.; www.fertalymesterek.hu. Letöltés: 2014. április 18.

A fertálymesterek részére 1810-ben kiadott utasításban ugyan nem szerepeltek a tűzvédelemmel kapcsolatos feladatok, de ugyanabban az évben számos alkalommal kellett tűzvédelmi szemlét tartaniuk. A nyári és őszi hónapokban minden fertályt bejárta a két-két kistanácsbeli személy a negyed fertálymesterével, hogy a kémények állapotát ellenőrizzék. A hatvani I–II. negyedben rögzített tapasztalataikból érdemes idézni, mert az nemcsak a precíz munkájukra világít rá, de a tüzelőberendezések siralmas állapotáról is tájékoztat. A várostól 1810. július 19-én kapták megbízólevelüket, mely szerint *„Meghagyatik Tóth Mihály és Hanák András kis tanácsbeli uraknak, hogy a Hatvani 1. és 2. fertályaiban magok mellé vévén a concernens fertálymestereket, a veszedelmesebb helyeket és házakat szorgalmasan megvizsgálják, és ahol az épületek teteje vagy kéménye veszedelmes a birtokosoknak, azoknak megjavítását az épület ledöntése terhe alatt hagyják meg, és a pénteki sessiora ezek iránt prelatiojukat adják be.”* Az 1810. szeptember 20-i szemle eredményéből idézünk: *„Az első fertályban Albert Istvánnénak kürtője nem jó, veszedelmes, a tüzeléstől eltilalmaztuk, miglen meg nem csinálja. Szeredi Jánosnak ház fedőlékje nincs, a kürtőből kijövő szikrákat a szél tetszése szerint viszi, hasonlóképpen a tüzeléstől eltilalmaztuk.”*⁵⁴ A tűzvédelemhez kapcsolódó tárgyak szerepelnek a Maklár I. fertály átadási jegyzőkönyveiben, hiszen negyedenként szükség volt ilyen felszerelésre. 1833-ban és 1840-ben 4 *„tűzhöz való rotskát”*, 1853-ban pedig 3 *„vasas veder”* (vasabroncsos) mellett egy *„tűzbontó horgot”* és egy *„kétöles létrát”* is átvett az új fertálymester elődjétől.⁵⁵

Sokrétű és terhes munkájukért a tiszteletbeli fertálymesterek az 1840-es években is a szegődményeseknek 1805-ben megítélt 40 forintot kapták, és a város malmának vámbúzájából fejenként 14 véka is járt egy évre. Alkalmi kedvezménynek tekinthető, hogy 1810-ben a tanács a katonatartás alól két esztendőre mentesítette a 11 fertálymestert, mert 1809-ben sok feladatot jelentett számukra a királyi család és a Szent Korona Egerben tartózkodása.⁵⁶ Erre a mentességre 1812-ben is hivatkoztak az akkor hivatalukat leadó fertálymesterek, és kérték a katonatartás alóli felszabadításukat.⁵⁷

Fertálymesterek helyett fertálybiztosok (1859–1860)

A Cifrasánc negyed fertálykönyvében⁵⁸ az 1817-től vezetett fertálymesteri névsorban az 1858. évnél található egy bejegyzés, hogy *„Dluhopoltzki Antal megválasztatott fertálymesternek és azon évben fertálybiztosok választattak*

⁵⁴ MNL HML V-1/b. 250.d. B.CXLV.a. 1192.

⁵⁵ MNL HML V-1/d. 30.k.; Vö: BREZNAY Imre 1939. 36.

⁵⁶ BREZNAY Imre 1939. 54–55.

⁵⁷ MNL HML V-1/b. 255.d. B.CXLVII.b. 79.

⁵⁸ DIV TD 94.4.1.

helyökre. Az fertálmesterjog megszűnt.” 1859-ben „*fertálmesteri jog megszüntetése*” olvasható, 1860-ban pedig „*november hó elején ismét Dluhopoltzki Antal helyezettett vissza a fertálmesteri jogba*”. Ezen információ alapján próbáltam adatokat találni a városi tanácsi ülésjegyzőkönyvekben és iratokban. 1858. február 6-án a Bennett Ferenc polgármester elnökletével megtartott közigazgatási tanácsülésen szokás szerint megjelentek a város 12 negyedének fertálmesterei, és „*szolgálatukról a régi gyakorlaton alapuló szokás szerint lemondtak*”. Együttal kérték az új fertálmesterek választására szolgáló határnap kitűzését és a negyedekbe biztosok kinevezését. Ezek olyan választási biztosok – és nem fertálybiztosok –, akik kiküldetésének nyomát Breznay Imre először 1851-ben találta. A szabadságharcot követő Bach-rendszer helyezte hatósági felügyelet alá a fertálmesterek választását,⁵⁹ akik a 20. század közepéig részt vettek a választásokon, és felügyeltek azok törvényes rendjére. Erről győznek meg bennünket a megmaradt fertálmesteri naplókban található jegyzőkönyvek. A közigazgatási tanács 1858-ban a választások megtartásának határnapjául február 7-ét tűzte ki, és kinevezte az egyes negyedekbe a választási biztosokat.

A választások bizonyára rendben lezajlottak, mert február 9-én a közigazgatási tanács ülésén jelentették, hogy „*azon időszaknak, melyben a fertálmesterek századot meghaladó gyakorlat alapján választatni szoktak, bekövetkeztével a választások a város minden negyedében megtörténvén, az újdön választott fertálmesterek a tanácsnak következőképpen mutattattak be: Város I.: Gavalszky András polgár, Város II.: Szűts József polgár, Város III.: Szabó András polgár, Város IV.: Vidasits Pál polgár, Hatvani I.: Varga Mihály földműves, Hatvani II.: Pók János földműves, Hatvani III.: Zombori Ferenc földműves, Hatvani IV.: Kováts Antal földműves, Felnémeti: Szabó József földműves, Cifra és Sándor: Dluhopolszky Antal polgár, Maklári I.: Bóta János földműves, Maklári II.: Kováts Antal polgár, kik a bemutatás után elnök polgármester úr által kötelességeik pontos teljesítésére figyelmeztettek, melynek folytán a szokott esküt letevén, hivatalaikba beiktattattak.*”⁶⁰ Ezek a nevek szerepelnek az 1849-től minden évben elkészített fertálmesteri tablón.

Nincs nyoma, hogy milyen utasításra vagy városi tanácsi döntésre szűnt meg ez év végén a választott fertálmesteri tisztség, mindenesetre a fent említett jegyzőkönyvi bejegyzésen kívül a Felnémeti negyed fertálmesteri botjára felvésett nevek között „59. 60 Nem volt” megjegyzés olvasható. Ugyancsak nincs név 1859-ben és 1860-ban a többi negyed névsorában, egyedül a Hatvan I.-ben szerepel Misik István neve 1869-ben.⁶¹

A fertálybiztosok tevékenységére csak a tisztség megszüntetése után az egykori biztosok által december 28-án kelt és a tanácshoz írott levélből következtet-

⁵⁹ BREZNAY Imre 1939. 33.

⁶⁰ MNL HML V-43. 5.d.

⁶¹ www.fertalmesterek.hu. Letöltés: 2014. április 18.

hetünk.⁶² Már az első mondat is arra utal, hogy nem voltak közkedveltek a negyedekben: „*miután végkép megszűntetett fertály biztosok még jelenleg is sokak által megvettelve tekintetnénk, úgy annyira, hogy egyesek nem áttallanak még nyilvánosan is megtámadni.*” Hogy a „*balvéleményt*” magukról elhárítsák, azért írják ezt a levelet. A fizetésük fejenként 100 Ft volt egy évre, és járt még nekik az adóintő cédulák utáni zálogolási költség is. Ezt és a bérüket azonban nem kapták mind meg, és sejtetni engedik, hogy abból jó néhány városi tisztviselőnek is jutott! „*Nékünk csak a küzdelmekben volt részünk, akár erélyesek, akár hanyagok voltunk, mert annyi fáradtság után alig kaptunk valamit*” – írják. Úgy tűnik, hogy feladatuk volt az adók beszédese, s ennek kapcsán járt nekik az intő cédulák kiosztása utáni „*intő díj*”. Egy konkrét név ismert a biztosok közül, Gó (Goór) Péter, aki az „*intő díjakból őt megillető s a város gazdasági pénztárnoka által letartóztatott 5 ft-ot ...részére kiadatni kéri.*” Egy másik leveléből – amelyben a fertálybiztosi állás megszűnése után kéri visszahelyezését a korábbi írnoki állásába – megtudjuk, hogy miután a fertálybiztosi állás végkép megszűnt, az adóbehajtással egyedül a visszahelyezett fertálmesterek lennének megbízva.⁶³ Mindezen adatokból és a biztosok negatív megítéléséből úgy tűnik, hogy a fertálybiztosok feladata az adók behajtása volt, ami nem hozhatta a várt eredményt, s ezért állíthatták vissza a hagyományos fertálmesteri tisztséget.

Tiszteletbeli, hagyományörző fertálmesterek (1861–1931)

A tisztség visszaállítását jelzi, hogy 1861. február 9-én, „*a századot meghaladó gyakorlat alapján*” megtartott választások után személyesen bemutatták az új fertálmestereket a Csiky Sándor polgármester elnöklétével megtartott közigazgatási tanácsülésen. Ezt követően az „*újdön elválasztott fertálmesterek*” esküt tettek, majd a polgármester az elválasztottakat hivatalaik pontos teljesítésére figyelmeztette, egyúttal kinyilvánította a volt fertálmesterek hivatali eljárásával való megelégedettségét, és az új tisztségviselőket elődeik jó példájának követésére buzdította. Az ezt követő felmentési kérelem rávilágít arra a tényre, hogy a helyettesítés ebben az időszakban is jellemző volt. Ez évben csak egy fertálmester, Kupfer Jakab jelezte, hogy „*miután házi körülményei végett a fertálmesteri hivatal kötelességeit személyesen nem teljesítheti*”, ezért Izsáky Józsefet fogadta fel. Kérésére a tanács az ott bemutatott személyt elfogadta helyettesnek, akivel szintén letetették az esküt. Ebből az esetből arra következtethetünk, hogy általános gyakorlat lehetett a helyettesek bemutatása a közigazgatási tanácsnak, és ők is esküt tettek.⁶⁴

⁶² MNL HML V-43/10. 6.d. 1861.

⁶³ MNL HML V-43/10. 6.d. 1861.

⁶⁴ MNL HML V-43/10. 1861.

Breznay Imre bizonyára személyes tapasztalatai alapján írja, hogy a kiegyezés után alig van olyan fertálymester, aki személyesen végezné a teendőit. A 19. század végén legfeljebb egyik-másik külvárosi fertálymester járt el a maga tiszt-ségében, de az iparosok, kereskedők és értelmiségiek mind helyettessel intéztették a fertálymesterség ügyes-bajos dolgait. A választást ekkor már megtiszteltetésnek vették, azt nem illett visszautasítani, de a tényleges munkát másra bízták. Az első világháborúig minden negyednek megvolt a maga szokásos helyettese, aki felvette az egész évi díjazást, és végezte a teendőket.⁶⁵ 1909-ben a hivatali eskütétel után a városházán jelentették be az új fertálymesterek helyettesüket.⁶⁶

Az éves fizetés még 1872-ben is az 1840-es években megállapított 40 Ft volt, amihez a gabonajárandóság is hozzátartozott. Ezt a többi cseléddel együtt a fertálymesterek is negyedévenként vehették fel a város malmából. Ez 1863-ban a 12 fertálymester részére 72 véka kétszeres búzát jelentett három hónapra.⁶⁷ 1872-ben kérvényezték is a fertálymesterek a képviselőtestülettől, hogy emeljék fel az illetményüket. Miután az szabályrendelettel volt megállapítva, a kérést nem teljesítették – olvasható az Eger újságban.⁶⁸ 1878-ban még mindig csak 40 Ft-ot kaptak, ami a városi személyzet bérei között a legalacsonyabb volt, viszont a fejenként járó 750 liter búza átlagosnak számított, ugyanennyit kapott a főjegyző és a házi pénztárnok is.⁶⁹ A 19. század végére (1889) emelkedett meg a fizetésük 90 Ft-ra, de a búzajárandóság ekkorra megszűnt, mivel a város malomüzeme már nem volt meg.⁷⁰

A 19. század második felében a polgári közigazgatás megerősödése azt eredményezte, hogy a törvények egységesítették a városok önkormányzatát, és az egyes feladatokra megfelelő tisztviselőket alkalmaztak. Az új törvények nem ismerték a fertálymesteri tisztséget, ezért a városi tanács az 1880-as években döntés elé került: megszünteti vagy továbbra is fenntartja ezt az intézményt. A városi képviselő-testület 1883. május 20-i ülésére a törvényességet felügyelő jogi szakosztály a fertálymesteri intézmény megszüntetését javasolta az év végével, és helyette indítványozta, hogy az addigi 12 fertálymester részére juttatott 480 Ft készpénz és 90 hektoliter búza díjazásból 4 hivataliszolgai állást létesítsenek. A testület azonban ezt a javaslatot mellőzte, és kimondta, hogy a fertálymesteri intézmény továbbra is fenntartandó. Megbízták a jogi szakosztályt, hogy dolgozza ki a fertálymesteri választások módját, és készítsen szabályrendeletet a további teendőikről.⁷¹

⁶⁵ BREZNAY Imre 1907. 38.; 1939. 48–49.

⁶⁶ Egri Híradó. 1909. február 13. 4.

⁶⁷ MNL HML V-43. 20. d. 1864. január 15. A kétszeres fele búza, fele rozs járandóságot jelentett.

⁶⁸ Eger. 1872. június 20.; MNL HML V-71/1. 118.

⁶⁹ MNL HML IV-413/13. 1878.

⁷⁰ MNL HML V-413/13. 1889.; BREZNAY Imre 1939. 54.

⁷¹ Mindezt a fontos döntést az Eger újság tudósításából ismerjük. 1883. május 24.

Áttanulmányozva a városi szabályrendeleteket azt állapíthatjuk meg, hogy az 1872-ben elfogadott maradt meg a továbbiakban, bizonyos időszakonként megerősítve. Mivel ezt tekintették mérvadónak a későbbiekben is, érdemes szó szerint idéznünk a segéd- és kezelőszemélyzet után 29.-ként következő fertálymesterek feladatait:

*„Az eddigi gyakorlat szerint a közbiztonság, csend, s egyéb rendőri, valamint árvaszéki, gyámi és adóbehajtás iránti intézkedés tekintetéből, a városi előjáróság és lakosság közötti közegül használtatván, minden megbízatásokat pontosan teljesíteni s azokban eljárni tartoznak, ezen felül kötelességük: a teendő építkezéseket, az idegen megletelepedőket az előjáróságnak bejelenteni, utcák s utak tisztán tartására, tűzvész elleni óvóintézkedések mikénti teljesítésére felügyelni, a megrendelt őrzőjáratokat kiállítani, idegen koldusokat és csavargókat, úgy az utcai rendetlenkedőket bejelenteni, általában minden rendellenességek megakadályozását eszközölni.”*⁷² Ez és a későbbi szabályrendeletek lényegében a korábbi évszázad fertálymesteri gyakorlatát erősítik meg.

Az 1913-ban elfogadott szabályozásban a szegődményesek és ideiglenes alkalmazásban állók között a tíz vámőr, három útkaparó, két külső útjavító, huszonnyolc hegyőr, egy háziszolga, egy pecér és egy kertész után olvasható, hogy *„végül az állományhoz tartozik tizenkét negyedmester”*. A fizetési osztályokba nem soroltak között szerepel a negyedmesterek tiszteletdíja, amely fejenként 180 korona. Összehasonlításként a bábáé 300 korona, a vágóhídi őre 800 korona volt. Kiderül, hogy a rendőrkapitány *„rendelkezik a fertálymesterekkel”*.⁷³ A fertálymesterek 1926-ban már nem szerepeltek a városi illetmények felmérésében.⁷⁴

A fentiek alapján úgy tűnhet, hogy a fertálymestereknek továbbra is komoly rendfenntartó, adóbehajtó, tűzvész elleni feladataik voltak. A városi tanács döntését bizonyára nem ez, hanem a két évszázados hagyomány, a régi szokás megőrzése motiválhatta, ahogy a kortárs Breznay Imre írja: *„A múltat tisztelni... a legnemesebb hagyomány, ...ezért tartotta fenn Eger város közönsége a fertálymesteri intézményt, amely nálunk egyedüli e nemben.”*⁷⁵ Még érvényben voltak a szabályrendeletek és az abban foglalt tennivalók, néhány adat utal a tűzvédelemmel, éjjeliőrzéssel kapcsolatos eszközök meglétére. Így a Maklári I. negyedben még 1891-ben is átadták egymásnak a fertálymesterek az éjjeliőrök bádoggpecsétjét, valamint az egy *„ócska vedret”* és *„csáklyát”*, de ezekkel már egy komolyabb tüzet nem igen tudtak volna eloltani.⁷⁶

⁷² Eger. 1872. október 10. 334.

⁷³ MNL HM L V-72/b. 4.d.

⁷⁴ MNL HML V-72/b. 5. d.

⁷⁵ BREZNAY Imre 1939. 3., 20.

⁷⁶ MNL HML V-1/d. 30.k.

Valószínű, hogy a megmaradt feladatok inkább kézbesítői munkák voltak: a fertálymesterekkel hordatták ki az adóintőket és az idéző cédulákat.⁷⁷ Erre konkrét adatokat találtunk a város levéltárában 1863-ból, amikor májusban a fertálymesterek megkapták a várostól az adóhátralékosok negyedenkénti listáját, hogy értesítsék őket a 8 napon belüli befizetésről. A Város IV. negyedében Vadasy Dániel fertálymester írja, hogy „*az itt fent kiírtakat felszólítottuk 1863. május 9-én*”. A Cifra és Sác negyedben Gyenes András aláírta, hogy „*a fent kiírtakat tudósítottam, bizonyítom*”.⁷⁸ A város vezetősége nagy bizalommal volt a fertálymesterek iránt, amit jól tükröz, hogy az 1863-ban és 1864-ben a várost sújtó éhínség idején rájuk bízta a könyöradományok összegyűjtését és kiosztását. A megalakult Ínségsegélyező Bizottmány 1864 januárjában azt javasolta, hogy az ínségben szenvedőket három osztályba kell sorolni: „*valóságos koldusok*”, „*munkatehetetlen házi szegények*”, „*munkaképesek, azonban dolog nem léte miatt nem kereshetnek*”. Ennek a besorolásnak az elvégzése, a rászorulóknak negyedenkénti összeírása a fertálymester feladata volt, aki mellé minden negyedből kijelöltek egy bizottmányi tagot. A negyedmesterek dolga volt még az is, hogy „*egyszersmind aláírási ív útján az ínségben szenvedők részére könyöradomány gyűjtést is eszközöljenek*”. Munkájuk eredményeként néhány hónap alatt 965 Ft 87 kr. és 48 kila gabona gyűlt össze. Ők ellenőrizték személyesen az élelmezett családok vagyoni állapotát, és a segélyezésre már nem szorulókat jelezték a kenyérkiosztással megbízottak felé.⁷⁹ Más települések kárt szenvedett lakosai számára is a negyedmesterek gyűjtöttek adományokat körzetükben. Így 1862-ben a Bihar megyei Mezőtelegd, 1863-ban a Szepes megyei Mirszki község temploma számára, 1863-ban a Miskolc városi közház renoválására, Istenmezeje 1862-ben árvízről sújtott, Parád 1863-ban tűzvészről károsult lakóinak megsegítésére gyűjtöttek a fertálymesterek a város által biztosított hitelesített íveken kisebb-nagyobb adományokat.⁸⁰ A város II. negyedének naplójában eseti támogatásról, segélyezésről is olvashatunk. 1879-ben és 1896-ban 10-10 forintot adományoztak a negyed fertálymesterei az Egri Tűzoltó Egyletnek. Fekete Lajos pedig „*annak öröme, hogy a fertálymesterek sorába felvétellett, s illetve, hogy a fertálymesteri intézmény fényét emelje, az egri dalkör részére felajánlott 50 koronát*”. A negyed fertálymesteri értekezlete 1902-ben a létesítendő Dobó-szobor javára ajánlottak meg és utaltak ki 20 koronát. Elhunyt fertálymester feleségének támogatására is találunk adatot. 1904-ben özv. Godál Albertnének szavaztak meg „*egyszer s mindenkorra*” 25 korona segélyt, amelyet az azon az estén befolyt adományokból fizettek ki.⁸¹

⁷⁷ NEMES Lajos 2007. 32.

⁷⁸ MNL HML V-43. 15.d.

⁷⁹ MNL HML V-43. 20.d. 1864.

⁸⁰ MNL HML V-43. 14., 16., 17., 19. d.

⁸¹ DIV TD 81.39.1.

A város polgárai felismerték, hogy a fertálymesteri intézmény a társasági élet és kapcsolattartás fóruma lehet.⁸² A 19. század utolsó harmadában a helyi újságok mint fontos társadalmi eseményről számoltak be a következő évi fertálymestert negyedenként kiválasztó *suttogókról*, az Apollónia-napi (február 9.) avatásról, eskütételről, illetve a régi és új fertálymester által a *kiérdemültek* részére adott *traktákról*, lakomákról. Ezeken rendszerint elhangzottak olyan beszédek, amelyek ennek a speciálisan fennmaradt egri intézménynek az erkölcsi erejéről, hatásáról szólnak, és a régi közigazgatási szerepének a visszaállítását is felvetik.⁸³ Egy 1899-ben megjelent újságcikk jól kifejezi a fertálymesterség lényegét és helyi megítélését. „A fertálymesteri intézmény dacára a mostoha viszonyoknak, még mindig nevezetes szerepet játszik a negyedek életében. Benne központosul össze – legtöbb esetben – a negyednek színe-java, s az intézmény valódi összetartó kapcsot képez a negyed lakosai között. Tekintélye azon a bizalmon alapul, mellyel a polgártársak megválasztják az új negyedmestert, s feladata, hogy a városi magistratust híven informálja a hivatalos ügyek bizalmi oldalán, másrészt, hogy a negyed ügyes-bajos dolgaiban közbenjárása és segítsége legyen a népnek. Ezért van mindig érdeklődés a régi fertálymesteri intézmény iránt, melyben több helyütt városunk legelőkelőbb polgárai is helyet foglalnak.”⁸⁴

Az 1880-as évektől már a fertálymesteri naplók alapján is megállapítható, hogy megvolt az egri fertálymesterek jellegzetes *százcancú köpenye* és a tisztség jelképének számító *szalagos* vagy *pántlikás fertálymesteri bot* a tisztséget viseltek nevével és évszámával. 1849-től kezdték díszes névsorokon megörökíteni a fertálymestereket, 1869-től pedig fényképes tablókat készítettek, amelyeket a városházán őriztek. Mindezek jelzik, hogy az egri fertálymesterek a korábbi közigazgatási funkciók megmaradt elemei mellett megjelenésükkel, jelképeikkel és a negyedenként tartott összejövetelekkel a történelmi hagyományok őrzőiként jelennek meg.⁸⁵ Az egri fertálymesterség vallási szerepének az erősödése a 19. század utolsó harmadától dokumentálható, és erőteljesebben az 1920-as évektől jellemző. Vallásosságukat fejezte ki, hogy minden negyed rendelkezett fáklyákkal, gyertyákkal és temetési kellékekkel, amelyeket a negyedek lakóinak temetéséhez kölcsönöztek. Gyertyákkal vettek részt az új fertálymesterek avatásán és a szentmiséken, körmeneteken.⁸⁶ (3. kép)

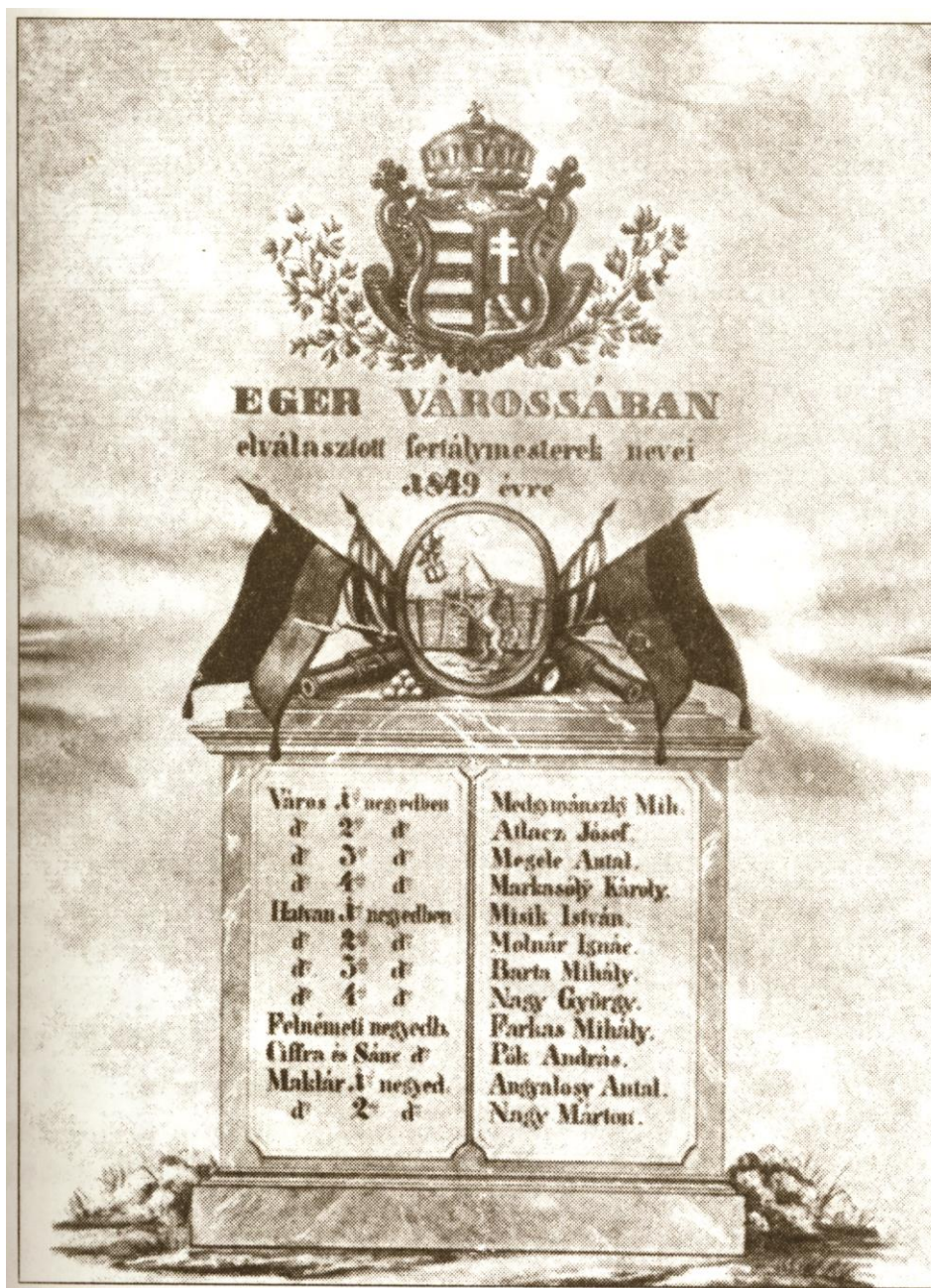
⁸² NEMES Lajos 2007. 31–32.

⁸³ Eger. 1912. február 10.

⁸⁴ Egri Híradó. 1899. január 31. 3.

⁸⁵ L. PETERCSÁK Tivadar 2010a. 251–263.; 2010b. 219–269.

⁸⁶ PETERCSÁK Tivadar 2013. 484–491.

3. kép: Egri fertálymesterek névsora 1849-ben. Breznay Imre 1939.

A 19. század végén, 20. század elején érdekes változás jellemezte a tisztség viselőinek megnevezését. A város által megalkotott 1884-es szabályrendeletben még *fertálmesterekről* volt szó,⁸⁷ a városi képviselőtestület által 1885. szeptember 29-én elfogadott választási szabályrendeletben viszont már *negyedmesterek* szerepeltek.⁸⁸ Nincs nyoma a változás okának, de valószínű, hogy a hagyományörző szerep erősödésével a német eredetű fertálmester kifejezés helyett egy magyar szóval kívánta a város erősíteni a tisztség történeti és magyar jellegét. A negyedek naplói alapján azt láthatjuk, hogy a belvárosban kezdik legkorábban alkalmazni a magyar elnevezést, így a Város III. kerületének naplójában 1891-ben még fertálmester szerepel, 1892-ben pedig negyedmesterről van szó.⁸⁹ A Város II. negyedében ez a váltás 1897–1898-ban történt meg.⁹⁰ A külvárosokban az új kifejezés alkalmazása a 20. század elején jelent meg, így a Cifrasánc negyed egyik naplójában 1904-ben még fertálmesterről, 1905-ben már negyedmesterről olvashatunk.⁹¹ Ugyanitt volt egy másik napló is, amelyben ez a váltás 1908–1909-ben következett be.⁹² Az 1920-as évektől a hivatalos szóhasználatban általánosnak tekinthető negyedmester kifejezés mellett a mindennapi szóhasználatban és a naplókban is elő-előfordul a régiesebb fertálmester megnevezés is. A helyi sajtóban is követik ezt a tendenciát, és a 20. században mindkét kifejezést alkalmazzák.

Az első világháború éveiben ismét megjelent a fertálmesterek tevékenységében a szegények megsegítése. 1916-ban Párvy Sándor szepesi püspök annak emlékére, hogy a Hatvani III. negyedben a fertálmesteri tiszteet viselte, 500 korona alapítványt tett, hogy annak a kamataiból a negyedben lakó szegény iparos vagy földműves családok gyerekei részére karácsonyi ajándékot oszthassanak. Ebből segítik a volt negyedmesterek özvegyeit is.⁹³ Az 1920-as évektől már semmilyen díjazás nem járt a fertálmestereknek, de a város által megkövetelt konkrét feladataik sem voltak. A tisztség ekkorra már elsősorban erkölcsi alapon nyugszik, és a társadalmi gondok enyhítésében, megoldásában kereste a lehetőségeit. Ebben számított a tisztség viselőire a város is, ahogy az avatáskor elmondott polgármesteri beszédekből is érezhető. Trak Géza 1923-ban hangsúlyozta, hogy *„örködni kell a város népe erkölcsi és anyagi nyugalma fölött, ápolni a hazaszeretetet szent érzéseit, éber figyelemmel vigyázni a rendre, visszatartani és kiközösíteni annak ellenségeit, mert sokan vannak, akik önös érdekből az elége-*

⁸⁷ Eger. 1884. október 16. 390.

⁸⁸ MNL HML IV. 413/13.

⁸⁹ EFT A 1891., 1892.

⁹⁰ DIV TD 81.39.1.

⁹¹ DIV TD 2009.2.1.

⁹² DIV TD 94.1.1.

⁹³ Egri Katolikus Egyházi Tudósító. 1916. január. 32.

*detlenség szításával haza- és nemzetellenes munkát fejtenek ki.*⁹⁴ 1926-ban azt hangsúlyozták, hogy a negyedmesterek ezen túl a hit és az erkölcs „*hivatásos őrei lesznek*”.⁹⁵ 1928-ban két nagy eszme támogatását kérte a polgármester az esküt tettektől, a szegényügy rendezésének és az emberek lelki gyógyításának az előmozdítását.⁹⁶

Az egymástól elkülönülő és önálló fertálymesteri közösségek hatékonyabb együttműködésének, az egységes fertálymesteri testületnek a csirái már a 20. század elején megjelentek. Az első ilyen alkalom 1904. május 8-a volt, amikor az egyik tekintélyes fertálymester, dr. Párvy Sándor apát-kanonok szepesi püspökké történt kinevezése alkalmából rendeztek közös fáklyás felvonulást. Az egységesülés előfutára volt az a zászló, amelyet Párvy Sándor még 1896-ban ajándékozott a város fertálymestereinek. Látványos közös megmozdulásuk volt, amikor 1907-ben a Dobó-szobor leleplezése és az országos dalosverseny alkalmából egy fertálymestert ábrázoló ezüst szobrot ajánlottak fel jutalomdíjként.⁹⁷ 1921. május 22-én, Szentháromság vasárnapján ismét közös zászlót szenteltek az egri fertálymesterek, mert a régi Párvy-féle zászló alaposan elhasználódott.⁹⁸ 1919-ben, majd az 1920-as években többször tárgyaltak a fertálymesterek egy egységes fertálymesteri szervezet szükségességéről és az új feladatok megfogalmazásáról, de a terveket nem követte konkrét megvalósítás.⁹⁹

Az Egri Negyedmesteri Testület (1931–1950)

Az említett kezdeményezések után 1931-ben, a Város II. negyedének letéti traktáján Fejér Mihály ny. iskolaigazgató szorgalmazta, hogy most már valóban meg kellene alakítani a valamennyi egri fertálymestert összefogó szervezetet. Már itt megalkották a későbbi szervezeti szabályzat alapját, a „*fertálymesterek tízparancsolatát*”.¹⁰⁰

Az 1931. május 4-én tartott előzetes értekezlet után, 1931. május 10-én szervezték meg a testület alakuló gyűlését, amikor a fertálymesterséget viselt polgárok zsúfolásig megtöltötték a városháza közgyűlési termét.¹⁰¹ „A történelmi hagyományokhoz való ragaszkodás és az egység utáni vágyakozás jellemezte az egri negyedmesterek vasárnapi nagygyűlését” címmel adott tudósítást az eseményről az Eger napilap. A cikk kifejezi, hogy már évek óta érlelődött az a gon-

⁹⁴ Egri Népujság. 1923. február 10.

⁹⁵ Egri Katolikus Tudósító. 1926. március. 65–66.

⁹⁶ Egri Katolikus Tudósító. 1928. március. 40.

⁹⁷ BREZNAY Imre 1907. 43–44.

⁹⁸ Egri Katolikus Tudósító. 1921. június. 95–96.

⁹⁹ L: PETERCSÁK Tivadar 1914. 73–75.

¹⁰⁰ BESZÁMOLÓ... 1941. 28.; BREZNAY Imre 1939. 56.

¹⁰¹ BREZNAY Imre 1939. 56–57.

dolat, hogy amennyiben meg akarják menteni az országban egyedülálló történelmi hagyományok egyikét, a negyedmesteri intézményt, akkor feltétlenül szükség van az összefogásra, egy közös szervezetbe való tömörülésre.¹⁰² Ez azért volt rendkívül fontos, mert az egyes negyedek még mindig önállóan éltek életüket, és a korszak új kihívásainak megfelelő feladatokat az együtteség erejével hatékonyabban tölthetik be. Az alakuló gyűlésen dr. Kürti Menyhért tanker. kir. főigazgató, az előkészítő bizottság vezetője elnökölt, aki a következőkben foglalta össze a megalakulás szükségességét: „Az egri negyedmesteri kar egy darabkáját őrzi a régi szép, becsületes történelmi időknek. És ha az idők múlása ennek az értékes intézménynek hatóerejét csökkentette is, a hozzá való ragaszkodást és megbecsülést a szívekből kiölni nem tudta. Ez Eger józan, konzervatív népének nagy dicsérete. S éppen ez a tény indít most bennünket arra, hogy ezt a – múltban tartalommal telített – intézményt újra a lüktető élet tényezői közé állítsuk be. A világháború, forradalmak s a kommun iskolája megtaníthat arra, hogy semmiféle intézmény nem folytathat szemlélődő életet, hanem oda kell állani a hivatalos város mellé s ki kell lépnie a cselekvés terére.”¹⁰³ Ha ehhez hozzáteesszük az egy héttel korábban a fertálmesterektől elvárt cselekvést kifejező mondatot, hogy „egy éven keresztül öre legyen a keresztény és nemzeti szellemű polgári erkölcsöknek és istápolója a szegényeknek, árváknak és elhagyatottaknak”, akkor tulajdonképpen előttünk áll mindaz a tevékenységi kör, amelyet az elkövetkező két évtizedben megvalósítottak.¹⁰⁴ Az alakuló ülésen már ismertették is a Fejér Mihály által indítványozott, majd dr. Kürti Menyhért és dr. Urbán Gusztáv jogakadémiai tanár által kiegészített célkitűzéseiket.

1931. szeptember 20-án, vasárnap délelőtt 11 órakor alakult meg végérvényesen az Egeri Negyedmesteri Testület azzal, hogy az előterjesztés alapján megválasztották annak vezetőségét, és megalkották szervezeti szabályzatát. Elnökké egyhangúlag dr. Kürti Menyhért ciszterci papot, kir. tankerületi főigazgatót, alelnökké Gáspárdy Gyula ny. bankigazgatót, főtitkárrá dr. Urbán Gusztáv jogtanárt, pénztárossá Fejér Mihály igazgató-tanítót, választmányi tagokká Papp József, Losonczy Árpád, Meilinger Ödön, Dobó Miklós, Szongott Tivadar, Tomidálszky Sándor, Nagy István, Radil Károly, Bóta Vince, Vall Ferenc, Balcsó Ernő, Kaszás Imre, Czeizel János, Szalontai István, Szigethy József, Erdélyi József, Fürjes István, Kakuk Ignác, Rózsa Bernát, Tóth Ferenc, vitéz Subik Károly és Elek Béla negyedmestereket választották meg. Miután az újonnan elfogadott szervezeti szabályzat két alelnöki és jegyzői állást is létrehozott, így a második alelnök Vass István földműves, a jegyző pedig dr. Joób Géza főorvos és Szabó Vilmos ny. igazgató-tanító lett.¹⁰⁵

¹⁰² Eger. 1931. május 12.

¹⁰³ Eger. 1931. május 12.

¹⁰⁴ Eger. 1931. május 6.

¹⁰⁵ Eger. 1931. szeptember 22.

Kürti Menyhért 1935-ig töltötte be az elnöki tiszteletet, s miután a Budapest vidéki római katolikus középiskolák főigazgatója lett, a december 8-án tartott közgyűlésen dr. Petro Kálmán ügyvédet, országgyűlési képviselőt, 1926-ban a Maklári II. negyedben hivatalban volt fertálymestert választották elnöknek.¹⁰⁶ A Negyedmesteri Testület érdekében végzett munkája alapján ekkor lett *tiszteletbeli elnök* dr. Kürti Menyhért és Breznay Imre. Politikusnak *díszelnöki* tisztséget adományoztak, így kapta meg Kállay Miklós miniszterelnök 1943-ban, aki 1942-től Eger város országgyűlési képviselője volt.¹⁰⁷ Dr. Petro Kálmán elnök 1942 októberében váratlanul elhunyt, s ezt követően dr. Barsy István látta el az elnöki teendőket 1944 elejéig, majd február 9-én Breznay Imrét választották a testület elnökévé, de ezt a tisztséget csak néhány napig tölthette be, hiszen február 16-án ő is elhunyt.¹⁰⁸

A negyedek fertálymesteri naplói, fertálykönyvei, a helyi sajtó tudósításai és a Negyedmesteri Testület 1941-ben szervezett jubileumi közgyűlésének beszámolója alapján részletesen ismerjük az egri fertálymesterek tevékenységét, a város lakossága és a történelmi hagyományok megőrzése érdekében végzett munkáját. Elöljáróban megállapíthatjuk, hogy a 20. század elejére kiüresedett intézményt sikerült új tartalommal megtölteni, és a külsőségekben is megnyilvánuló közszereplések révén nemcsak az egriekkel, de a főváros lakosságával is megismertették e sajátos intézmény tradícióit.

A fertálymesterek évszázados feladatai közül az 1930-as, 1940-es években is jellemző, hogy összekötő szerepet játszottak a negyed lakói és a városi hatóságok között. Alapvető elvárás, hogy a fertálymester ismerje a lakosságot, a körzet infrastruktúrával kapcsolatos gondjait, és azok megoldásában aktívan tevékenykedjen. Már 1931-ben megállapodtak abban, hogy a testületbe delegált választmányi tagok részletesen tájékoztatják a vezetőséget negyedük szükségleteiről. Természetesen a fertálymesterek közvetlenül is fordulhattak a városi hatóságokhoz negyedük lakóinak problémáival. A tanács és a tisztviselők a fertálymestereket mindig előzékenyen fogadták, és az előterjesztett kérelmeket a lehetőség határain belül igyekeztek gyorsan elintézni.¹⁰⁹ 1935-ben határozott a testület arról, hogy minden fertálymester köteles lesz a negyedében lévő szobrok, feszületek és műemlékek állapotát figyelemmel kísérni, s ha romlásnak indulna valamelyik, jelezze a vezetőségnek, hogy illetékes helyen közbenjárhasson a tatarozás, kijavítás érdekében.¹¹⁰ A Hatvani II. negyed 1940. február 9-én tartott fertálymesteri összejövetelén indítványozták a nagyválasztmány felé, hogy a Sóház utcát nyissák meg, a Szvorényi út aszfaltozását hosszabbítsák meg, és állítsanak

¹⁰⁶ DIV TD 81.39.1.

¹⁰⁷ Eger. 1944. február 14. 2.

¹⁰⁸ Eger. 1944. február 18.

¹⁰⁹ Eger. 1944. február 14.

¹¹⁰ BREZNAY Imre 1939. 57–61.

közkutat a Kapás utca és a Szvorényi utca kereszteződésénél. „Amennyiben a város költségvetése megengedi, városszépítés és az idegenforgalom szempontjából a Telekessy utca és parkosíttassék.”¹¹¹ A Szent István város negyedmestere 1939-ben kérte a város műszaki hivatalától a Sas úti híd kijavítását, valamint a Mussolini út egy kis szakaszának kavicssal való meghordatását. Király József 1940. június 10-én részt vett és felszólalt a negyed városrendezéséről tartott értekezletén, és kérte a polgármestert, hogy körzetében lévő – tavasszal és ősszel járhatatlanul sáros – utakat javítsák meg. A fertálymester éves beszámolójából tudhatjuk, hogy Farkas Mihály 1940 januárjában a rendőrséghez fordult azért, hogy szorítsák rá az üres telkek tulajdonosait a helyenként 60–65 cm vastag hóval lepett járdák takarítására.¹¹² A testület központi válaszmánya a negyed-évenként megtartott ülésén mindig meghallgatta a negyedek képviselőinek panaszait, különösen a külvárosi, hegyi utak elhanyagolt voltára, a közbiztonság és a közlekedés megjavítására irányuló kérelmeket, s azokat továbbvitte városi mérnöki hivatalba elintézés végett.¹¹³

A Maklári városrész két negyedének (I–II.) fertálymesterei együtt határozták el, hogy a Rozália temetőben kápolnát építtetnek, amelyre 1933–34-ben adományokat gyűjtöttek. Az új kápolna felszentelésére 1934. szeptember 9-én került sor.¹¹⁴ A Maklári I. negyed fertálymesterei indították el azt a kezdeményezést, hogy minden egri temetőben építsenek ravatalozókat. (4. kép)

4. kép: Az 1938-ban esküt tett fertálymesterek csoportképe. DIV TD 81.39.1

¹¹¹ DIV TD 81.28.1.

¹¹² MNL HML V-72/b. 9.k.

¹¹³ BESZÁMOLÓ... 1941. 18.

¹¹⁴ BREZNAY Imre 1939. 60.

A negyedekben lakók bizalmából megválasztott fertálmesterek különösen sokat tettek a különféle jellegű igazolások kiállításával, amelyeket elfogadtak a város hivatalos szervei, és az adott személyek ezek birtokában váltak jogosulttá bizonyos juttatásokra. Kimondottan fontosak voltak ezek az igazolások a háború éveiben, a hadigazdálkodás idején. Szabolcs József, a Felnémeti negyed fertálmestere 1935-ben 15 bizonyítványt adott ki iskolai mulasztásért kirótt büntetés elengedése tárgyában, 24-et az érseki erdőben gallyszedés engedélyezéséért, 27-et állatok járlatkiadása ügyében, 12-t örlési ügyben, 7-et társadalombiztosítási kérdésben, 16-ot szegénységi bizonyítvány elnyeréséért. Az összesen 101 igazolás mellett 14 esetben írt segélyt kérő folyamodványt, és ezeken túl sokan mentek hozzá tanácsért, útbaigazításért.¹¹⁵

Különösen nagy számú hatósági igazolványt adtak ki a negyedmesterek 1943-ban, mindösszesen 3772 esetben. Legsűrűbben vették igénybe a fertálmester segítségét a Szent Lajos városi (572), a Maklári I. (542) és a Cifrasánc negyedben (528), majd a Felnémeti (361), Város III. (280), Maklári II. (260) és a Hatvani II. negyedben (233). Kiállítottak igazolványokat a katonai szolgálatot teljesítők aratási és szüretelési szabadságolása tárgyában, de sűrűn fordultak elő szegénységi, munkaképtelenségi igazolások, és gyakori volt a házastársak közös háztartásában élést bizonyító dokumentum is.¹¹⁶

A II. világháború vége felé, 1945 januárjában a polgármester két feladattal bízta meg a negyedmestereket. Az egyik esetben a lakáshivatali megbeszélésen olyan jegyzék készítését kérték tőlük, amelyben felméri a hadműveletek következtében vagy félelemből elmenekültek (nyilasok, rendőrök, katonák vagy civilek) gazdátlanul hagyott lakásait, amelyeket a hatóságok lezárnak, illetve gondnokot jelölnek ki. Dr. Hegyi Kapisztrán a Város I. negyedében 21 elhagyott lakásról készített jegyzéket. A fertálmesterek vették át azokat a munkajegyeket, amelyekkel a lakosság 1945. február 1-től kötelező munkaszolgálatra való behívása történt.¹¹⁷ A Maklári II. negyed naplójában 1947. február 9-én rögzítették is a fertálmester feladatai között: „*időnként a negyedéből a közmunkára a kijelölt mennyiségű munkaerőt előállítani*”.¹¹⁸

Mindezek alapján látható, hogy a városi hatóságok komolyan számítottak a fertálmesterek véleményére, elfogadták az általuk kiállított igazolásokat, mert tudták, hogy a negyedekben köztisztletnek számító személyek állásfoglalása megalapozott. A negyedek lakói pedig bizalommal fordultak hozzájuk, kérték segítségüket különféle hivatalos ügyek elintézésben.

A Negyedmesteri Testület célkitűzéseiben hangsúlyosan szerepel a szegények megsegítése, a rászorulókat támogatása. Az 1920-as évektől Egerben nagy

¹¹⁵ BREZNAY Imre 1939. 25–26.

¹¹⁶ Eger. 1944. február 14.

¹¹⁷ MNL HML V-72/b. 10.d.

¹¹⁸ EFT A. Maklári II.

méreteket öltött a szegénység, amely kezelésére egy sajátos formát találtak ki, ez volt az un. „Egri Norma”. Célja az egyházak, a hatóságok és az egész társadalom összefogása a szegénykérdés megoldására. Szmrecsányi érsek 1927-ben hagyta jóvá a kezdeményezést, amely részeként létrejött a Szegénygondozó Bizottság és a Szegényügyi Hivatal. Az 1930-ban megalakult Szegénygondozó Nővérek rend tagjai a szegények segítésére szentelték életüket. Ebbe a munkába kapcsolódott be a Negyedmesteri Testület valamennyi fertálymesterrel. Dr. Petro Kálmán országgyűlési képviselő, fertálymester és a testület elnöke javaslatára 1936-ban a belügyminiszter Magyar Normaként országossá tette az egri módszert.¹¹⁹

1942–43-ban már magyar honvédek is harcoltak a Szovjetunióban. Az ő megsegítésükre indított akciót a – 1941-ben megalakult – *Barátné Asszonyok Szervezete*, akik főként dohányt, cigarettát és meleg holmit gyűjtöttek, összesen 936 liter rumot, 150 000 cigarettát, és 14 láda vegyes küldemény került ez által a frontra.¹²⁰

A negyedek naplói tudósítanak arról, hogy az egész városra kiterjedő segélyezés mellett egy-egy kerület fertálymesterei saját lakosságuk körében is jótékonykodtak. A Város III. negyedében 1924. február 9-én gyűjtött 165 000 koronából 12 000-t arra szántak, hogy „a VIII. negyed szegényei között egy három tagú bizottság által osztassék ki legjobb belátásuk szerint.”¹²¹

A Cifrasánc negyedben vitéz Subik Károly pápai prelátus, kanonok és fertálymester 1931-től a húsvéti és karácsonyi ünnepek alkalmából tíz év alatt 180 családot, mintegy 1100 embert látott el szeretetadománnyal (zsír, hús, liszt, fa), családonként 20-25 pengő értékben. Ezért is választották meg 1937-ben a negyed díszelnökévé.¹²²

A Negyedmesteri Testület a város gazdasági életét érintő kérdésekben is hallatta hangját. Már a megalakulás évében, 1931 őszén felvetették a borfogyasztási adó eltörlését, majd a következő évben a gyümölcstermesztés fejlesztésére vonatkozó programjukat adták elő.¹²³ A borfogyasztási adó kérdése továbbra is napirenden maradt, hiszen még 1937-ben is az eltörlését szorgalmazták a polgármesternél és az országgyűlési képviselőnél.¹²⁴

A fenti példák szerint a 20. század első felében a fertálymestereknek komoly közvetítő szerepük volt a lakosság és a város vezetősége között. Ennek hivatalos elismerését is jelentette a Város II. negyedének 1935. január 10-i fertálymesteri ülésén elhangzott beszámoló egyik bejelentése. Eszerint a negyed fertálymesteri

¹¹⁹ MKL. II. 1993. 801.

¹²⁰ Eger. 1944. február 14.

¹²¹ EFT A 1924. február 9.

¹²² DIV TD 2009.2.1. 1941.

¹²³ Eger. 1932. február 13., 16., október 4.; BREZNAY Imre 1939. 57–58.

¹²⁴ Eger-Gyöngyösi Ujság. 1937. április 22.

testületének elnöke, Halasi János és Kánya Gyula fertálymester a többiek megbízásából felkeresték dr. Kürti Menyhértet, az Egri Fertálymesteri Testület elnökét. Kérték, hogy tegyen lépéseket a város vezetőségénél annak érdekében, miszerint a fertálymesterek részt vehessenek a városi képviselőtestület ülésein. Ezzel az a céljuk, hogy az ott elhangzottakról tájékoztatni tudják a negyedek lakosságát, és érvényesíthessék a döntéseket, amivel a város érdekeit kívánják szolgálni. Az elnöknek sikerült „kieszköznie a fertálymesteri padot”, ahol a résztvevők helyet foglalhattak.¹²⁵

Az egri fertálymesterek 1930-as évekre jellemző tevékenységét legjobban Breznay Imre 1936. január 29-én a budapesti rádióban elhangzott előadásának egy részletével szemléltethetjük.¹²⁶ „Mióta a városi hivatalokról és azok munkaköréről törvények intézkednek, a fertálymesterek hivatali jelentősége mind kisebb lett. Ma már inkább csak tisztas társadalmi tevékenységgé változott s hivatalos ténykedésükből annyi maradt meg, hogy ők a negyedek szószólói a városi hatóság előtt. Különösebb gondot fordítanak a kerületükben élő árvákra, özvegyekre és hadi rokkantakra. Negyedük szegényei, elhagyottabbjai ma is szívesen keresik föl fertálymesterüket minden ügyes-bajos dolgukban, hogy tanácsot és segítséget kérjenek tőle. Ők gyűjtenek hazafias és jótékony célokra; figyelik negyedeik hangulatát és szükségleteit. Följegyzik a kerületükben történt nevezetesebb eseményeket, amelyeket azután a testület jegyzője egységes egésszé foglal az esztendő végén. Evvel megvetik az újabb város-történet alapjait és hiteles anyagot adnak az utókor számára. Adott esetekben hivatalos bizonyítványt állíthatnak ki és pecsétjükkel látják el. Joguk van részt venni a város képviselőtestületének gyűlésein még akkor is, ha egyébként nem tagjai a képviselőtestületnek. Olyan közvetítő szerepük van tehát a lakosság és a város vezetősége között, amely szerepet mindenki becsül és tisztel.”

A fertálymesterek jelentőségét, lokális társadalmi beágyazottságát tükrözik az 1939-es adatok. Ekkor összesen 275 negyedmesterviselt polgár, valamint 14 tényleges fertálymester, mindösszesen 289 fő alkotta a fertálymesteri testületet, akik családtagjaikkal komoly bázist jelentettek a tisztség fennmaradásához.¹²⁷

Az egyes negyedek ügyes-bajos dolgaiban eljáró fertálymesterek a 20. század első felében állandó szereplői voltak a város társadalmi, politikai és egyházi rendezvényeinek. Különösen megnövekedett ezek száma a Negyedmesteri Testület megalakulásával, amikortól szervezett módon, teljes fertálymesteri díszben, bottal és köpenyben vettek részt a rendezvényeken. Az 1933 októberében tartott Bor-hét szüreti felvonulásán is megjelentek díszes felszerelésükben a tényleges fertálymesterek, kifejezésre juttatva az intézmény érdekességeit, tipikus egri

¹²⁵ DIV TD 81.39.1. 1935.

¹²⁶ BREZNAY Imre 1939. 10.

¹²⁷ BREZNAY Imre 1939. 76.

jellegzetességét.¹²⁸ A fertálymesterek teljes létszámban vettek részt a Szent Jobb egri fogadásán 1938. június 4-én, és 8 fertálymester köpenyben és zászló alatt képviselte Eger a magyar honvédség Kassára történt ünnepélyes bevonulásán. Fogadták az 1940. november 28-án Erdélyből hazatérő egri házi ezredet is a Dobó téren,¹²⁹ és 1942. október 21-én az Egerbe érkező Kállay Miklós miniszterelnök pályaudvari ünnepélyes fogadásán testületileg, teljes fertálymesteri díszben jelentek meg.¹³⁰ Ott voltak 1940. június 18-án a m. kir. Dobó István 14. honvéd gyalogezred új csapatzászlajának felavatási ünnepélyén, és 1942. szeptember 19-én a harctérre induló házi ezred búcsúztatásán is.¹³¹ (5. kép)

5. kép: Kállay Miklós miniszterelnököt fogadják az egri fertálymesterek 1942-ben a vasútállomáson. EFT A.

IV. Károly király 1916. december 30-i koronázásán jelent meg először két egri fertálymester – Kocsis Bernát és Siller Imre – Budapesten,¹³² 1934-ben pedig már két alkalommal is a fővárosban voltak a fertálymesterek száزرáncú köpenyben és fekete kalapban. Először az augusztus 20-i Szent Jobb körmenetben vonultak a népviseleti csoportok után és a frontharcos díszszázad előtt, másod-

¹²⁸ BREZNAY Imre 1939. 58–59.

¹²⁹ Eger. 1938. július 7.; PETERCSÁK Tivadar 2012. 31–32.

¹³⁰ MNL HML V-72/b. 9. k.

¹³¹ MNL HML V-72/b. 10.d.; MNL HML V-72/b. 9.k.

¹³² EFT A 1924. A Maklári II. negyed naplójában tévesen december 31-e szerepel a koronázás dátumaként.

szor pedig Egert képviselték Horthy Miklós kormányzó Budapestre történt bevonulásának 15. évfordulóján, 1934 szeptemberében.¹³³

A fertálmesterség megszűnése

A Negyedmesteri Testület mint egyesület működéséről 1944-től nem találni adatokat, így az sem ismert, hogy Breznay Imre halála után ki látta el az elnöki teendőket. Valószínűnek tűnik – mint ahogy dr. Petro Kálmán halála után is történt –, hogy dr. Barsy István vezette tovább a testületet. Sajnos sem a levéltárban, sem a helyi sajtóban nincsenek az egyesület további működésére vonatkozó információk. Az utolsó ismert irat 1946. december 13-án született, amikor dr. Takács László polgármester a következőket írta a hivatalban levő fertálmestereknek: „*A Negyedmesteri Testület bejelentéséből tudomásul veszem, hogy a régi hagyományokban gyökerező ősrégi intézmény 1947. évi megalakulásával folytatni kívánja eddigi működését.*” Ezek szerint valamilyen újraalakulás történt, és a régi gyakorlat szerint a választási szabályrendeletre hivatkozva a polgármester értesítette az aktív fertálmestereket, hogy a negyedükbe melyik városi tisztviselőt küldte ki választási biztosként. Egy 1947. február 5-én kelt levélben dr. Hegyi Kapisztrán, a Város I. negyedének 1944–1945 közötti fertálmestere bejelentette, hogy az egyes negyedekben kiket választottak új fertálmestereknek. Gondolhatunk arra is, hogy ő volt a továbbra is működő Negyedmesteri Testület elnöke, hiszen 1943-tól az 1948-as államosításig a ciszterci rend Szent Bernát Gimnáziumának igazgatójaként tekintélyes közéleti személynek számított. Mindenesetre ezt a levelet negyedmesterként írta alá, és az Eger Város I. Kerületének negyedmestere feliratú pecsétet használta.¹³⁴ A Hatvani II. negyed naplójában az 1948. február 9-i jegyzőkönyv egyik megjegyzése a Negyedmesteri Testület elnökségére utal, amikor bejelentik, hogy az a negyed legidősebb fertálmesterét, Láng Nándort fertálmesterségének félévészázados évfordulója alkalmából sok szeretettel köszönti. 1949-ben pedig a szokásos módon kijelölték a választmányi tagokat, és kérték őket, hogy pontosan járjanak el az ülésekre, hogy a határozatokról a negyed elnökségét is tájékoztatni tudják.¹³⁵ Több információval rendelkezünk a városnegyedek fertálmesteri közösségeinek működéséről, hiszen a negyedmesteri naplók tanúsága szerint a Város II., III., Hatvani II., Cifrasánc, Maklári I., II. negyedekben még 1949. február 9-én is a szokásoknak megfelelően új fertálmestert választottak.¹³⁶ A Város II. kerületében pl. 1947-ben beszámoltak arról, hogy a háború zavaros éveiben eltűnt a

¹³³ Eger-Gyöngyösi Ujság 1934. augusztus 18. 1., szeptember 4. 2.

¹³⁴ MNL HML V-72/b. 10.b.

¹³⁵ DIV TD 81.28.1.

¹³⁶ DIV TD 81.39.1.; DIV TD 81.28.1.; 94.4.1; 2009.1.1; EFT A. Város II., III., Hatvani II. Cifrasánc, Maklári II.

negyedmesteri köpeny, a bot, a gyertyafáklyák és a bélyegző, s amint lehetséges, a testület ezeket újból beszerzi. 1948-ban a 10 Ft-os tagsági díjból befolyt összeget kívánták a köpeny elkészíttetésére fordítani, amihez a jelenlévők még 30–100 Ft-os adománnyal járultak hozzá. Mindösszesen 680 Ft állt rendelkezésre, és a negyed betétállománya 106.70 Ft. volt. Szabó Aladár lelépő fertálmester elvállalta a bélyegzőnek és a botnak a saját költségén való elkészítését.¹³⁷

A háborút követő koalíciós években a helyi szociáldemokrata és kispapok is közölték az új fertálmesterek főszékesegyházban tartandó miséjének és eskütételének a tényét. 1946-ban a Negyedmesteri Testület elnöksége kérte az összes volt fertálmester és feleségeik megjelenését a február 9-i szentmisén, ahol Császtai Gyula plébános mondott beszédet. Ekkor a tényleges negyedmesterek köpenyben jelentek meg.¹³⁸ 1947-ben a reggel 8-kor tartandó szentmise után a városházára vonultak, ahol az eskütételre került sor. Az új fertálmesterek mindkét helyen teljes díszben, köpenyben és bottal vonultak fel.¹³⁹ Ebben az évben a Negyedmesteri Testület tagjai aktívan részt vettek a hadifoglyok részére júliusban kezdődött gyűjtésben. A fertálmesterek gyűjtőivel házról házra járva kérték negyedük lakosságát, hogy ki-ki anyagi erejéhez képest adakozzon. A Maklári II. negyedben Antal János a kiérdemültek segítségével minden negyedet megelőzve 458 forintot gyűjtött össze.¹⁴⁰ A negyedek korábbi beszámolóiban már olvashattuk, hogy a hivatalban lévők ezekben az években is végezték feladataikat, igazolásokat állítottak ki, részt vettek a közmunkák szervezésében, megjelentek a közösségi rendezvényeken. 1948-ban a Maklári I. negyed fertálmesterei átiratot intéztek a város képviselőtestületéhez, a MÁV osztálymérnökségéhez és az MDP vezetőségéhez, amelyben kérték a Diófakút utcai vasúti híd sürgős felépítését, hogy az utat a lakosok még a szüreti munkálatok megkezdése előtt biztonságosan használhassák.¹⁴¹ Ezért is furcsa a szociáldemokrata újság 1949. február 9-i cikke, amelyben hírt adott az Apollónia-napi eskütételről. Ebben írják, hogy „ez az intézmény ma már csak szép kultúrhistóriai emlék”.¹⁴² A Maklári II. negyedben 1948-ban 21, 1949-ben 20 élő negyedmester volt.¹⁴³ A többi negyedhez hasonlóan itt is a hagyományok szerint történt a választás 1947, 1948, 1949 években, és szóvá tették, hogy a múlthoz képest a testületi fegyelem lazult, amin változtatni szükséges. Sokatmondó a baráti együttlét és trakta végén elénekelt nóták után a jegyző utolsó mondata, amely szerint a „Pálok barátom uram által elmondott régi zamatú rigmust remélem a következő év jegyzőkönyv-

¹³⁷ DIV TD 81.39.1.

¹³⁸ Egri Barázda 1946. február 1. 3.

¹³⁹ Igazság. 1947. február 6. 5.

¹⁴⁰ Igazság. 1947. július 6. 3.; EFT A

¹⁴¹ Igazság. 1948. május 16. 3.

¹⁴² Igazság. 1949. február 8. 3.

¹⁴³ EFT A. Maklári II.

ében örökíthetjük meg”.¹⁴⁴ Sajnos, erre már nem kerülhetett sor, hiszen az új hatalom nem tartott igényt a fertálmesterek eskütételére.

Érdekes momentum, hogy az egyik fertálmesteri beszámolóban már 1947 elején olvashatók az intézmény demokratikus jellegét és a demokratikus időkben való szükségességét hangsúlyozó mondatok.¹⁴⁵ Ez az érvrendszer a két munkáspárt 1948 közepén bekövetkezett egyesülése és a Magyar Dolgozók Pártjának megalakulása után vált különösen fontossá. Ennek sajátos megnyilvánulása az egri fertálmesterek által valószínűleg 1949-ben vagy 1950-ben készített fogalmazvány, amelyet a Magyar Dolgozók Pártja vezetőségének részére készítettek az intézmény további működésének engedélyezése érdekében. Mivel az írás minden szava jellemző a korra, érdemes a dokumentumot szó szerint közreadni.¹⁴⁶

„Eger város közönségének ősi fertálmesteri intézménye – mely mint ilyen egyedüli a nemben – további fennmaradása, fenntarthatása érdekében az itt következő indoklások figyelembe vétele mellett kérjük tisztelettel az M.D.Pártja Vezetőségét, hogy az intézményt, a Negyedmesteri Testületet mint ilyet, a kultúrának és a néprajz – etnikum – szellemi vonalán, hogy azt tovább is őrizhessük, fenntarthassuk, – engedélyezni szíveskedjék.

Napjainkban láthatjuk, hogy népünk ősi hagyományai, szokásai, hiedelmei napról-napra változnak, rohamosan pusztulnak, különösen az utóbbi háború után, amikor is népi demokratikus államunkban az eddigi kiváltságos osztályok, csoportok szűnnek meg. A parasztság, munkásság, értelmiség pedig politikai és gazdasági felszabadulásával óriási lépésekkel megy előre a kulturális felemelkedés útján.

Ez a szemünk előtt lejátszódó átalakulás, politikai, társadalmi és kulturális átrendeződés különösképpen érinti népünknek azt a nagy és széles rétegét, amely eddig az un. népi hagyománynak, népi kultúrának, a népi tudás(nak) alkotója és hordozója volt.

A művelt népeknél, melyek civilizációban, technikában jóval előtünk járnak, láthatjuk, hogy a néprajzi tudomány tárgyi és szellemi vonalán, a tudósok nagy számával együtt hatalmas szervezetek dolgoznak. A néprajzi múzeumoknak számai őrzik az alávetett, elhagyott tárgyi és szellemi hagyatékokat. Sehol az egész világon nem becsülik meg annyira a népi szokásokat, hagyományokat s azok értékeit, mint a nagy Szovjet Unióban, sehol nem építették úgy be a fejlődés és a magasabb kultúra alapjába, mint ott.

Ilyen régi hagyományokat őriz és ápol az egri fertálmesteri intézmény, mely még a török hódoltság megszűntével a XVII. század végén alakult meg; amikor a városnak alig egy pár előljárója volt. Az akkori állapotok szükségessé tették,

¹⁴⁴ DIV TD 81.28.1.

¹⁴⁵ EFT A. Maklári II. 1947. február 9.

¹⁴⁶ EFT A. Maklári II.

hogy minden városrésznek legyen a lakosság köréből egy-egy köztisztelőben álló bizalmi embere, akinek személyes tekintélye segítségére legyen a város vezetőségének, az akkori zűrzavaros időkben, a közigazgatási és egyéb szolgálatokban.

Ezeket a személyeket a városnegyedek polgárai választották meg saját soraikból. Kötelességeikről már az akkori első városi jegyzőkönyvek tanúskodnak.

Ennél az ősi tisztségválasztásnál s azóta is a legelső feltétel a fedhetetlen erkölcs volt. Maga az intézmény jóval megelőzte korát, mint ilyen a tiszta és nemes demokráciának érvényesülése, megtestesítője, mert mint akkor, később, mint a mai napig lerombolta a különféle társadalmi osztályok között meglévő rideg választófalat ember és ember között, egyesített kicsinyt és nagyot, szegényt és gazdagot a közjóért való közvetlen munkában, embertársai kölcsönös megbecsülésében egyformán rész vett a földműves, az iparosság és haladó értelmiség, nemkülönben azok feleségei is.

Minden év febr. 9-ikén a közeleti tisztesség alapján megválasztott fertálymesterek – jelenleg XIV negyedre osztott városban – a városházán letették a hivatalos esküt, és átvették az ősi hagyományos tisztséget, egy esztendőre.

Mindezeknek a nagyjából felvázolt indokainknak alapján kérjük a negyed-fertálymesteri intézmény további fennmaradásának engedélyezését mint a legnemesebb hagyományoknak, az ősi múltnak megőrzőjét, tiszteletét.

Aláírások:

A jelenlegi és a többi életben lévő kiérdemült fertálymesterek”

Nem tudni, hogy elküldték-e a levelet, és kapott-e rá választ a testület. Az viszont biztos, hogy 1950. február 7-én Ringelhann Bélát, a testület akkori elnökét egy egyszerű postai levelezőlapon értesítette Balogh Gyuláné polgármester asszony, hogy a Negyedmesteri Testület folytathatja a tevékenységét, ugyanakkor nem tartja szükségesnek az új fertálymesterek egyházi és polgári eskütételét. A Maklári II. negyed 1951. december 30-án kelt Megemlékezési jegyzőkönyvéből tudjuk mindezt.¹⁴⁷ Eszerint a negyed fertálymesterei a régi szokások szerint 1950. évre megtartották a sugást, vagyis jelölést, és egyhangú szavazással Herendi József, Uszoda utca 2. szám alatti lakost választották meg. A szokáshoz híven meglátogatták, és a negyedmesteri jelvényekkel, a díszköpennyel és a szalagos bottal fölavatták, amely díszemlékek 1951-ben is a birtokában voltak. Mivel a városházi eskütételre nem került sor, ezért a „testületet ideiglenesen felfüggesztettnek tekintik”. Az 1951. év végén Fodor Miklós Kertész utca 86. számú házában tartott gyűlésen jelen volt Besznyák István korelnök, Kaknics Tóbiás jegyző, Cseh Mihály, Gyergyák Károly és Fodor Miklós. Alkalomszerű-

¹⁴⁷ EFT A. Maklári II. Ringelhann Béla városi gépüzemi igazgató 1936-ban volt a Hatvani III. negyed fertálymestere. Ebben a dokumentumban Ringelhann Béla neve helyett valószínűleg megszokásból dr. Barsi István nevét írták először, majd áthúzták, ami arra utalhat, hogy Ringelhann előtt ő volt a testület elnöke.

en később is összejöttek Fodor Miklósnál, így 1956. december 6-án abból az alkalomból, hogy meghalt a negyed korelnöke, Besznyák István. Ezt is egy Megemlékezési jegyzőkönyvben örökítették meg, amelyben Kaknics Tóbiás jegyző felsorolta a jelen volt fertálmesterek neveit: Mihályi Sándor, Gönczy Sándor, Zsemje Béla, Kaknics Tóbiás, Antal János, Gyergyák Károly, Fodor Miklós.¹⁴⁸ A többi negyedben élő fertálmesterek és a Negyedmesteri Testület elnökségének esetleges további működéséről nem rendelkezünk információval, az eskütételről nem ír 1950-ben a Hevesmegyei Népujság sem,¹⁴⁹ így a több évszázados hagyománnyal rendelkező egri fertálmesteri intézmény megszűntének idejét 1950-re tehetjük. Ez nyilvánvalóan összefügg az egypárti diktatúra és a tanácsrendszer kiépülésével, a civil szervezetek és egyesületek megszüntetésének országos folyamatával.

IRODALOM

Rövidítések

EFT A	Egri Fertálmesteri Testület Archívuma
DIV TD	Dobó István Vármúzeum Történeti Dokumentáció
MKL	Magyar Katolikus Lexikon II. (Szerk.: Viczián János) Budapest. 1993. Szent István Társulat
MNL HML	Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltár

BÁRTH János

2007 Az eleven székely tizes. A csíkszentgyörgyi és a csikbánfalvi tizesek működése a XVII–XX. században. Kecskemét

BESZÁMOLÓ...

1941 Beszámoló az 1941. február 9-én tartott fertálmesteri eskütételi ünnepélyről és az Egri Negyedmesteri Testület díszközgyűléséről. Eger

BREZNAY Imre

1907 A fertálmesterségről. Adalék Eger város történetéhez. Eger

1933–1934 Eger a XVIII. században. I–II. Eger

1939 Az egri fertálmesterségről. Adalék Eger város történetéhez. Egri Fertálmesteri Testület. Eger

¹⁴⁸ EFT A. Maklári II.

¹⁴⁹ Hevesmegyei Népujság. 1950. február

CSIZMADIA Andor

- 1983 Népi közigazgatásunk tizedesi és fertálymesteri intézménye. Separátum a Győri Tanulmányok 5. kötetéből. 45–73.

NEMES Lajos

- 2001 Eger város önkormányzata 1687–1848. Eger. Heves Megyei Levéltár
- 2007 Az egri hóstyák kialakulása és története. In: Az egri hóstyák. (Szerk.: Guszmanné Nagy Ágnes, Miskolczi László, Petercsák Tivadar) Eger. 10–34. Eger Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala, Művészetek Háza

PETERCSÁK Tivadar

- 2010a Az egri fertálymesteri bot és köpeny. In: Történet – muzeológia. Tanulmányok a múzeumi tudományok köréből a 60 éves Veres László tiszteletére. (Szerk.: Gyulai Éva – Viga Gyula). Miskolc. 251–263. Miskolc
- 2010b Fertálymesteri tablók a Dobó István Vármúzeumban. Agria XLVI. 219–259.
- 2012 Egri fertálymesteri hagyományok. Honismeret XL évf. 3. sz. 30–34. Budapest
- 2013 Az egri fertálymesterek közösségei. In: Borkultúra és társadalom visszatekintve a 21. századi Magyarországról. (Szerk.: Muskovics Andrea Anna) Budapest. 484–491. Agroinform Kiadó
- 2014 A fertálymesterség. Egy hagyományőrző tisztség Egerben. Budapest–Eger. Kossuth Kiadó, Eszterházy Károly Főiskola

SZABÓ Jolán

- 2001 Gyöngyös önkormányzata 1687–1848. Heves megyei Levéltár